

Afgørelser – Reg. nr.: 02623.00

Fredningen vedrører: Jyske Hærvej

Domme

Taksationskommissionen

Naturklagenævnet

Overfredningsnævnet 27-08-1963

Fredningsnævnet 08-09-1960

Kendelser

Deklarationer

OVERFREDNINGSNÆVNET >

Lokalitet : Den jyske hærvej,
ved Almind, Lysgård og Haller å.

Kommune : Kjellerup og Viborg.
ALHIND - LYSGÅRD m. H. SOGNE

1:25.000 - 1215 III SØ-NØ

J.nr. : Fr.nr. : P 5 - 600 Fr. 1

Areal : ca. 14 ha. Fredet: Dekl. 5.9.1879,
dekl. 25.8.1893,
dekl. 16.11.1928,
dekl. 21.5.1929,
FNK. 8.9.1960,
OFNK. 27.8.1963.

Formål :
Bevaring af rester af hærvejen.

Indhold : Der henvises til OFNK af 27.8.1963:
I v/Almind: side 2-11 og side 46-47,
II v/Lysgård: side 11-19 og side 47-48,
III v/Haller å: side 19-36 og side 48-49.

Ejer : Privat.

Påtaleret : Fredningsnævnet, Danmarks Naturfredningsforening og
Nationalmuseet.

U D S K R I F T

af

OVERFREDNINGSNÆVNETS KENDELSESPROTOKOL

År 1963, den 27. august, afsagde Overfredningsnævnet efter skriftlig og **mundtlig** notering følgende

k e n d e l s e

i sagen nr. 1424/60 om fredning af den jydsk hærvej i Viborg amt.

I den af fredningsnævnet for Viborg amtsrådsreds den 8. september 1960 afsagte kendelse hedder det:

"Som et led i bestræbelserne for at bevare de endnu eksisterende rester af den jydsk hærvej har Danmarks Naturfredningsforening i forbindelse med Nationalmuseet rejst spørgsmål om fredning af nogle arealer i Viborg amt, på hvilke der findes spor af hærvejen eller som på anden måde har forbindelse med denne, nemlig

- I Vejspor og hulveje nord og syd for Most møllebæk (i Almind og Lysgård sogne, vest for hovedvej 13)
- II En strækning af hærvejen, der som markvej findes langs østsiden af Kongemosen mellem Lysgård og N. Hvam (i Lysgård og Vium sogne)
- III Arealer omkring Bækgårdsdiget ved Haller å (i Vinderslev og Thorning sogne), delvis til afløsning af ældre detailfredninger
- IV "Karlsbakken" ved hovedvej 13 nord for Klode mølle (i Thorning sogn).

Foruden fredningsnævnets formand, civildommer Aage Holm, Viborg, har det amtsvalgte medlem, amtsvejinspektør V. Rasmussen, Viborg, deltaget i behandlingen af sagen - dog at suppleanten, bivej-

inspektør J. Vestergård, Viborg, tiltrådte ved behandlingen af afsnit IV "Karlsbakke". Endvidere har deltaget følgende sognevalgte medlemmer, gårdejer Marius Jensen, Tolstrup pr. Rindsholm (Almind sogn), fhv. gårdejer Vilhelm Madsen, Lysgård pr. Skelhøje - og i hans sygdomsforfald suppleanten, sognefoged Marius Christensen, smst. (Lysgård sogn), sognerådsformand Thomas Jessen, Vium pr. Sjørslev (Vium sogn), gård-ejer Chr. Nielsen, Ulrøgel pr. Kjellerup (Thorning sogn) og købmand C.Aa. Pedersen, Pederstrup pr. Kjellerup (Vinderslev sogn).

I Vejspor og hulveje nord og syd for Most møllebæk (i Almind og Lysgård sogne, vest for hovedvej 13).

Ved skrivelse af 13. november 1958 anmodede Danmarks Naturfredningsforening om, at nævnet behandlede et fredningsforslag fra Naturfredningskomiteen for Viborg og omegn, hvori det bl.a. hedder:

"I afdøde museumsinspektør Hugo Mathiessens bog om "Hærvejen" fra 1930, anføres det, at hærvejen begyndte ved Sct. Mikkelport i Viborg og derfra gik mod syd øst om Hald sø, på de første 8-9 km omtrent følgende den nuværende hovedvej 13. Spor af den gamle vej findes ikke på denne strækning, og en undersøgelse af terrænet viser ikke noget, som antyder vejens beliggenhed.

Noget syd for Almind skal hærvejen have gået noget vestligere.....

Lidt syd for 11 km stenen på hovedvej 13 går en bivej mod nordøst til Most mølle og videre til Petersdal. Vejen går i bunden af den dybe slugt eller dalsænkning, som har høje stejle sider, og omtrent midt mellem de to nævnte steder, er der på dalens nordskråning fordybninger,

som strækker sig fra skråningens overkant ned til den nuværende vej. Fordybningerne i skråningen fremtræder i det væsentlige, således som man adskillige steder ser gamle vejspor ned over skråninger, og der er flere ved siden af hinanden, således som det også ses andetsteds. Terrænet, hvori disse spor ligger, er lyngklædt med lidt spredt bevoksning. De støder som nævnt til vejen i bunden af dalen. Hvis sporene hører til hærvejen, må denne være gået videre mod syd over dalen og det derværende vandløb og derefter op over den sydlige skråning.

Med hensyn til spørgsmålet om fredning af vejsporene på nordskråningen skal komiteen bemærke, at en sådan fredning, der vel kan støttes såvel på historiske som landskabelige grunde, antagelig uden vanskelighed skulle kunne gennemføres. Som nævnt er terrænet lyngbevokset, og det er uanvendeligt til dyrkning på grund af de kuperede terrænforhold. Det ejes, ligesom iøvrigt størstedelen af dalen, af fiskeriejer Sørensen, Ravnstrup."

Om disse vejspor hedder det i Nationalmuseets skrivelse af 7. november 1958:

"Endelig besigtigedes hulvejsviften mellem Grundvad og Most mølle, nord for Mostgaard bæk. Disse hulvejsvifter, der så umiddelbart bringer bud om de kår tidligere tiders trafik havde at friste i det genstridige landskab, er nu som oftest jævned ved intensiv dyrkning. Her, hvor det er selve hærvejens vejfarende, der har slidt sporene, og hvor de ligger så velbevarede dækket af et smukt lyngtæppe, er der al mulig grund til at sikre det lille areal ved en fredning mod bebyggelse, opdyrkning og beplantning."

Efter behørig indkaldelse af ejer, panthavere og interesse-

rede myndigheder afholdt nævnet møde på stedet den 23. april og 28. august 1959.

Besigtigelsen gav anledning til, at Nationalmuseet ved skrivelser af 3. og 22. december 1959 har foreslået fredningen udvidet, så at den omfatter dels et areal med vejspor lige vest for hovedvej 13, og dels nogle hulveje i skråningen syd for bækken, således at den nuværende tilstand bevares.

Det hedder derom nærmere:

"Det er utvivlsomt, at det gamle hovedfærdselsstrøg fra Viborg, hærvejen, har søgt over Mostgaard bæk ad forskellige hulveje, hvoraf de mest imponerende findes på matr.nr. 7c af Almind, men hvoraf spor findes flere steder i bakkeskråningerne ned mod bækken, bl.a. på det her omhandlede areal ved kæmpehøjen og det tilsvarende på sydsiden af bækken ved Knækkenborg. Hele den gamle vejpassage ved Mostgaard bæk er af den største vejtekniske og kulturhistoriske interesse, og Nationalmuseet vil anse det for meget lykkeligt, om der kunne gennemføres fredning i videst muligt omfang efter de af museet skitserede retningslinier. Hertil kommer, at stedet byder på store naturværdier, hvis sikring falder i naturlig forlængelse af fredningerne af Hals sø".

Nævnet har endelig holdt møde den 22. april 1960 dels med de i det oprindelige forslag interesserede, og dels - efter behørig indkaldelse - med de, der berøres af udvidelsen af fredningen.

Da nævnet finder, at sporene af hærvejen i skrænterne nord og syd for Most møllebæk har en sådan historisk interesse, at det er af væsentlig betydning at bevare dem, og da vejsporene i forbindelse med de tilstødende arealer har en sådan landskabelig skønhedsværdi,

at deres bevarelse har væsentlig betydning for almenheden, vil fredningen være at gennemføre på nedennævnte måde.

De fredede arealer afgrænses således, idet der iøvrigt henvises til de vedhæftede deklarationsrids:

1.- matr.nr. 2a, Mostgaard og Mølle, Almind sogn,

ejer: fiskeriejer Vald. Sørensen, Ravnstrup.

Mod nordøst følges ejendommens skel, mod sydøst en linie 50 meter fra hulvejsområdet overkant, mod sydvest byvejen (nord for bakken) og mod nordvest en linie parallelt med minkfarmens plankeværk i en afstand af 40 meter øst derfor, men dog således at grænsen intet sted kommer overkanten af hulvejsområdet nærmere end 10 meter.

Hulvejsområdet henligger lyngklædt med spredt bevoksning af enebærbuske. Uden for hulvejsområdet er arealerne dels opdyrket ager og dels beplantet med fyr o.a.

2.- matr.nr. 9a, Almind by og sogn, tilhørende gårdejer Carl Johan Nielsen.

Mod syd og øst følges ejendommens skel og mod nordvest begrænses arealet af en vej.

Arealet er dyrket ager bortset fra selve vejarealet langs østskellet.

Den 6 alen brede vej er græstilgroet.

3.- matr.nr. 9b, smst., tilhørende gårdejer Esper Klausen, nu hans søn gårdejer Ejvind Klausen.

Mod syd og vest følges ejendommens skel, og fra det sted, hvor hærvejen møder den eksisterende byvej følges en lige linie mod sydøst til det punkt på sydskellet, hvor dette skæres af sydøstgrænsen for fredningen på matr.nr. 2a, Mostgård og Mølle (50 meter sydøst for hulvejsområdets overkant).

Arealet er dyrket ager.

4.- matr.nr. 1a, Mostgård og Mølle, Almind sogn, tilhørende gårdejer Niels Christensen.

Arealet, der ligger lidt syd for den fredede gravhøj (MB 2109 nr. 31), er et sammenhængende, lyngklædt og beplantet areal, som mod vest grænser til det nedlagte (nu også beplantede) landevejsareal, og på de to andre sider grænser til dyrket ager.

Endvidere fredes i sin nuværende tilstand hulvejen - en tidligere møllevej - som fra ejendommens nordlige skel (ved hovedvej 13) fører mod syd til gården, men dog kun på strækningen indtil hegnet nord for gården. Sammen med vejen fredes et areal i 3 meters bredde til begge sider udenfor hulvejens overkant, men således at fredningen som nedenfor anført ikke er til hinder for arealets dyrkning.

5.- matr.nr. 1a, Knækkenborg by, Lysgård sogn, tilhørende gårdejer Henning Mortensen.

a. Arealet omkring hulvejen sydvest for vejarealet på matr.nr. 2a, Mostgård og Mølle. Arealet fredes 100 meter nordvest og 125 meter sydøst for hulvejen. Ydergrænsen for fredningen mod sydvest fastsættes til 30 meter udenfor grænsen mellem dyrket mark og de bevoksede udyrkede arealer på skråningerne omkring hulvejen.

b. Arealet begrænses mod syd af ejendommens skel mod matr.nr. 1c, Katballe, mod sydøst af skellet til matr.nr. 1a, smst. og herfra en linie langs med og 30 meter udenfor grænsen mellem dyrket ager og overkant af det udyrkede, bevoksede areal på skråningerne omkring hulvejene.

Den lige nævnte fredningsgrænse forlænges nord for overkanten af den nordlige hulvej imod øst til den skærer bækken.

6.- matr.nr. 1a, N.Katballe by, Lysgård sogn, tilhørende fru Emma Nielsen. Det fredede areal afgrænses mod nord af skellet mod Knækkenborg og mod syd af en linie fra sydøst hjørnet af det fredede areal på matr.nr.1a, Knækkenborg, langs med trægrænsen, men 30 meter syd for den indtil linien skærer bækken, der afgrænser arealet mod øst.

De beskrevne arealer fredes således:

1. Arealerne skal henligge i deres nuværende tilstand. De under dyrkning værende jordstykker kan således fortsat dyrkes, men de må ikke beplantes med træer eller buske. Beplantede arealer må afdrives og nyplantning må finde sted.
2. Lyngbevoksede arealer må ikke opdyrkes eller beplantes, gødes eller tilsås med kulturplanter, ligesom der heller ikke på anden måde må gøres indgreb i den naturlige vegetation. Lyngslagning kan dog finde sted. Selvsåede træer på de fredede lyngarealer kan fjernes ved fredningsnævnets foranstaltning. Der må ikke ske bebyggelse af nogen art, ligesom der ikke på arealerne må opstilles boder, skure, master el. a. skæmmende indretninger. På matr.nr. 1a, N. Katballe er det dog tilladt at opstille et kreaturlæ.
4. Der må ikke foretages ændringer i terrænformerne, ved afgravning, opfyldning eller planering og således ej heller graves efter sten, sand, grus, ral o.l., og der må ikke henkastes nogen form for affald.
5. De nedlagte og nu tilgroede vejarealer eller vejspor skal stedse henligge uforstyrrede i deres nuværende bredde. De endnu eksisterende veje kan i deres nuværende bredde vedligeholdes med grus, men de må

ikke forsynes med fast vejbelægning, og de må ikke flyttes.

Der pålægges ikke ejerne nogen pligt til at vedligeholde vejarealerne som veje, men de skal tåle almenhedens færdsel på dem til fods eller med de transportmidler, som deres tilstand gør mulig.

6. Besøgende ved hørvejen skal være berettigede til at parkere og vende motorkøretøjer på matr.nr. 9a, Almind by og sogn. Herom kan på nævnets foranledning opsættes et skilt.

Fredningsbestemmelserne tinglyses på de pågældende ejendomme med prioritet forud for pantegæld - i h.t. naturfredningsloven, særlig §§ 10 og 14 jfr. 17 - og med fredningsnævnet i Viborg amt, Danmarks Naturfredningsforening og Nationalmuseet som påtaleberettigede.

Erstatninger:

ad 1. Fiskeriejer Vald. Sørensen.

Et af fiskeriejer Vald. Sørensen fremsat ønske om at få ret til at anlægge en vej på det fredede areal langs den nordvestlige kant af hulvejsområdet, har nævnet ikke kunnet imødekomme, da grænsen for det fredede areal på dette sted allerede er indskrænket væsentligt af hensyn til muligheden for at udvide ejerens minkfarm. Derimod har nævnet ikke ved fredningen tilsigtet at afskære fiskeriejer Vald. Sørensen fra - som hidtil - at færdes tværs over hulvejsområdet af hensyn til dyrkningen af den sydøstlige del af matr.nr. 2a. Det er dog herved forudsat, at færdselens omfang ikke forøges, så at den i strid med fredningebestemmelserne medfører ændring af hulvejsområdets nuværende tilstand. I mødet den 28. august 1959 oplyste ejeren, at han havde opgjort sit erstatningskrav i anledning af fredningen til 18.000 kr.,

der fremkommer således:

1. På det areal, der ønskes fredet, indeholdes grus. Der regnes med 10.000 m³. Da den gængse pris her på egnen pr. m³ grus og sand afhentet på stedet af køberen er 1 kr., fremkommer kr. 10.000,-.
2. Ved fredningen afskæres ejeren fra samtidig udvidelse af den nu eksisterende minkfarm, og erstatningen herfor må ansættes til mindst 5.000 kr.
3. Ulempeerstatning ved at offentligheden får adgang til area-
lerne 3.000 kr.

Ved beregningen er man gået ud fra, at hele det fredede areal udgør ca 1 ha, og da det har vist sig, at dette areal kun omfatter selve hulvejsområdet, medens der pålægges fredningsbestemmelser på ialt 2 - 3 ha - indbefattet landbrugsarealer uden for hulvejsområdet - fastholder ejeren erstatningens størrelse, skønt nævnet af hensyn til udvidelsen af minkfarmen har begrænset fredningens omfang vest for hulvejsområdet.

Efter at nævnet har afvist ejerens anmodning om at få fredningsbestemmelserne lempet, således at der kunne anlægges en vej på det fredede areal vest for overkanten af hulvejsområdet, har ejeren - efter mødet den 27. april 1960, hvor han var udeblevet på grund af sygdom - ved sin advokat, højesteretssagfører J.A.Melchior, København, i skrivelse af 29. juni 1960 fastholdt det den 28. august 1959 fremsatte erstatningskrav, som han forbeholder sig lejlighed til at dokumentere nærmere. Yderligere dokumentation er dog ikke fremkommet efter, at nævnet i en skrivelse af 18. juli 1960 til højesteretssagfører

J.A.Melchior havde givet denne en frist på 14 dage dertil.

Når henses til omfanget af grusforekomsterne og mulighederne for at udnytte dem erhvervsmæssigt er ganske uunderbyggede, og til at der ikke gives almenheden nogen udvidet adgang til at færdes på ejendommen, idet hærvejen må antages at være en almen vej, findes erstatningen for fredningen passende at kunne fastsættes til 3.000 kr.

ad 2. Ejeren Carl J.Nielsen har for fredning af arealet krævet tilkendt en erstatning på 200 kr. under forudsætning af, at det tilgroede vejareal istandsættes, så at motorkøretøjer kan vende uden at komme ind i marken, og at han kan beplante arealet. Han har siden fremsat ønske om, at det vejspor, hvor tidligere møllevejen gik må ryddes for buskvækst og udvides med en plovfure, så at den kan befærdes med traktor og gummivogn.

Der har i nævnet været enighed om at frede arealet som foranført, idet man af hensyn til dets bevarelse og udsigten til det fra vejen ikke har kunnet imødekomme ejerens ønske om begrænsning af fredningen. Under hensyn til at ejeren skal tåle, at arealet anvendes til vendeplads og parkering for besøgende ved hærvejen fastsattes erstatningen til 500,- kr.

ad 3. Ejer: Ejvind Klausen.

Ejeren har krævet en erstatning på 400,- kr. for fredning af arealet og ulemper ved, at afgrøde må forventes nedtrådt af besøgende. Da den nævnte ulempe må ventes at blive af nogen betydning i forhold til arealets størrelse var der enighed om at tilkende erstatning med 600,- kr.

ad 4. Ejer: Niels Christensen.

ad 5. Ejer: Henning Mortensen.

ad 6. Ejer: Emma Nielsen.

Ejerne har ikke modsat sig fredningen, men krævet sig tilkendt erstatning ligesom andre lodsejere for servitutpålægget og ulemperne ved færdsel og besøgende.

Idet bemærkes, at adgangen til det fredede areal på disse ejendomme kan ske ad eksisterende veje uden at passere dyrkede arealer findes erstatningerne passende at kunne fastsættes til

Niels Christensen	kr. 700,-
Henning Mortensen	- 3000,-
Emma Nielsen	- 500,-.

II En strækning af hærvejen, der som markvej findes langs østsiden af "Kongemosen" mellem Lysgård og N.Hvam (i Lysgård og Vium sogne).

I anledning af, at Bredo v. Munthe af Morgenstjerne i en skrivelse af 11. maj 1958 havde henledt opmærksomheden på, at hærvejen fra strækningen mellem Lysgård og Hvam på et ca 200 meter langt stykke syd for Lysgård var blevet pløjet og tilsået, rejste Danmarks Naturfredningsforening i skrivelse af 13. november 1958 sag om fredning af hele strækningen i overensstemmelse med et af Naturfredningskomiteen for Viborg og omegn udarbejdet forslag, hvori det bl.a. hedder:

"I musæumsinspektør Hugo Mathiessens bog om "Hærvejen" (1930) er der pag. 42 anført, at hærvejen noget syd for Almind er gået vestligere end hovedvej 13. Den skal således være gået forbi Over Katballe

til Lysgård og derfra videre mod syd til Neder Hvam, hvorfra den igen, i hvertfald et stykke mod syd, skulle falde sammen med hovedvej 13. De nævnte steder kan ses på målebordsblad 2109, der også angiver forskellige veje i det væsentlige svarende til det anførte. På det kort, som hører til bogen, er hærvejens vestlige beliggenhed fra Almind til Neder Hvam angivet. I bogen er der pag. 43 aftrykt en gengivelse af en del af Videnskabernes Selskabs kort fra slutningen af det 18. århundrede, og på dette kort er angivet en vejlinie, som utvivlsomt skal være hærvejen førende over de omtalte steder: Katballe, Lysgård og Neder Hvam. På geografen Johannes Meyer's kort over Jylland fra ca 1650 kortbog II (udgivet 1942) er der på adskillige af kortene angivet vejlinier, og på to af kortene nr. 6 og nr. 21 over dele af Midtjylland er der vejlinier, som omtrent svarer til de angivne bl.a. fra Lysgård mod syd.

På målebordsbladet 2109 er aftegnet en vej fra Lysgård mod syd, og godt 1 km fra Lysgård er den aftegnet som gående øst for "Kongemosen", jfr. kortet, og derefter fortsætter den mod syd tilsidst skærende den projekterede nye vejlinie vest for hovedvej 13 - jfr. den med skrivelse af 5.d.m. indsendte sag om den projekterede vej.

Som anført i denne skrivelse har komiteen besigtiget denne vej, begyndende syd fra i Neder Hvam, sammen med den lokalkyndige brugsforeningsuddeler Kindberg fra Neder Hvam. Som også anført i den nævnte skrivelse sammenholdt man kortet med vejplan nr. 4 i sagen om vejreguleringen, på hvilken plan den sydligste del af vejen er aftegnet, betegnet som "pr. Fællesvej foreslås nedlagt". Man besigtigede nu denne vej fra dens begyndelse, hvor den er en ensporet grusbelagt

vej, efter hvad Kindberg oplyste - privat fællesvej for nogle ejendomme -. Den var grusbelagt indtil en sidevej til en ejendom vest for (på kortet lige ved den røde streg med påskrift R 1200 m). Derefter fremtrådte den som en græsbevokset vej, der kunne befærdes af fodgængere. Fra hjørnet af "Kongemosen" havde vejen været opløjet og ligesom de tilgrænsende markområder tilsået med rug. Der var imidlertid blevet kørt, hvor vejen havde været, og den var nu farbar for fodgængere. Efter det opløjede stykke kommer, vedblivende øst for "Kongemosen", et vejstykke med tydelige spor, det kan uden vanskelighed benyttes til gående færdsel, og at det fremtræder som rester af hærvejen, ses forskellige steder. På begge sider, navnlig mod vest, er der lyngbevoksede moseområder med nogen spredt bevoksning. Nogle gravhøje ligger ret nær ved vejen.

Om "Kongemosen" oplyste Kindberg, at den indtil for få år siden ejedes af staten. Denne solgte mosen til 4 forskellige ejere, som hver fik sin lod til ejendom, hvorefter en del af mosen opdyrkedes, det var således tilfældet med den nævnte rugmark, hvor et stykke af vejen var blevet opløjet, hvilket Kindberg mente var uberettiget, da vejen i umindelige tider havde tjent som fællesvej for forskellige ejendomme. Kindberg oplyste derhos, at nord for "Kongemosen" kunne der, selvom vej er afsat på kortet, ikke mere konstateres vejspor, terrænet har i mange år været opdyrket.

Efter de oplysninger, som således foreligger, og som blev bekræftet ved besigtigelsen, må der utvivlsomt gås ud fra, at de vejspor, som forefindes øst for "Kongemosen", er en rest af den gamle hærvej, og at denne også har fortsat over det opløjede stykke og det

græsklædte stykke, og at den også i det væsentlige har fulgt den nuværende grusvej, indtil den ender som på kortet og plan 4 vist. Med hensyn til fredning af disse vejstykker skal komiteen bemærke, at vejstykket langs "Kongemosen" fremtræder på en så markant og ejendommelig måde, at en fredning kan underbygges af såvel landskabelige som historiske hensyn. Værdien af en fredning af vejen ville i høj grad forøges, hvis terrænet på hver side af vejen blev fredet i en passende bredde. For de øvrige vejstykker skulle fredningen antagelig gå ud på opretholdelse af status quo, dog måtte der for det opløjede stykke en særlig bestemmelse om reetablering af en tilstand, som fyldestgør kravet om en brugbar vej. Hvad særlig den grusbelagte vej angår, skulle fredningsbestemmelsen vel gå ud på, at den opretholdes i sin nuværende tilstand som grusvej. I landskabelig henseende ad-^{vel} skiller vejen sig/ikke fra mange andre private veje landet over, men de historiske hensyn, som ligger bagved ønsket om bevaring af hærvejen, som den ældgamle færdselsvej, vil dog utvivlsomt kunne underbygge, at vejen som visende hærvejens gang gennem landskabet bevares. Om det for disse vejstykker er påkrævet, at der træffes fredningsbestemmelser om de tilgrænsende områder, skal man anføre, at det vel i og for sig ikke kan anses for nødvendigt for tiden, men for så vidt det skulle ske, at vejen bliver mere kendt og derved mere befærdet, kunne en regulerende bestemmelse om opretholdelse af den nuværende tilstand muligt være på sin plads."

Den førerhandlede forlægning af hovedvej 13 i Neder Hvam medfører, at den sydligste ende af den her omhandlede strækning af hærvejen afskæres (jfr. den som bilag A 8 fremlagte plan 4), og nævnet

har i et møde den 6. oktober 1958 godkendt den projekterede vejforlægning.

I skrivelse af 7. november 1958 har Nationalmuseet bl.a. udtalt:

"Den påfølgende besigtigelse af den gamle hærvej på strækningen nord for den projekterede hovedvejsforlægning over "Kongemosen" til Lysgård gjorde det klart, at denne vejstrækning i ganske særlig grad har krav på interesse. Selvom vejen både syd og nord for mosen forløber mellem opdyrkede marker, gør dens tilstand som gruset markvej og dens sammenspil med det omliggende landskab, at den her står som et betagende minde om det ældgamle færdselsstrøg gennem Jylland. Stor-slået er dens forløb gennem "Kongemosen" langs foden af oldtidens gravhøje, omgivet af den pragtfulde natur. Denne strækning er blandt de mest stemningsfulde på hele vejen fra Viborg til grænsen. Det var ønskeligt, om man fra hovedvejsforlægningen i syd til Lysgård kunne gennemføre fredning af en bræmme på ca 60 m på hver side af vejen mod bebyggelse og beplantning samt bevare vejen i sin nuværende skikkelse som gruset markvej. Gennem "Kongemosen" burde bræmmen udvides en del mod vest.

Det har vist sig, at den restaurerede Bindestue i Lysgård besøges af turister i et antal, som overgår alle forventninger. Denne store interesse for Blicher og dermed for jydsk historie og topografi må virke i høj grad ansporende ved arbejdet med fredningen af det omhandlede stykke af hærvejen, der udgår ikke mange meter fra Bindestuen, og man kan forvente, at vejens sikring ved fredning vil blive værdsat af et stadig større publikum."

Efter Nationalmuseets besigtigelse, men før fredningssagen var rejst over for nævnet, er det til vejen grænsende lyngareal i "Kongemosen" delvis blevet ødelagt ved opløjning, men Danmarks Naturfredningsforening har dog i sin fornævnte skrivelse ønsket fredningsforslaget fremmet.

Den 27. april 1959 holdt nævnet efter behørig indkaldelse af lodsejerne, panthaverne og de interesserede myndigheder et møde, hvorunder vejstrækningen blev befaret og fredningsforslaget forhandlet.

Hærvejen henligger på hele strækningen - nu også i "Kongemosen" - som en 6 alen bred markvej, som på visse strækningen er gruslagt, og som på matr.nr. lat og lc, N.Hvam, Vium sogn (tilh. Peder Jensen og Agner Christensen) var overpløjet. Vejen fører på hele strækningen gennem dyrket område, og kun hvor vejen passerer mellem de fredede høje i "Kongemosen" (målebordsblad M 2209, højene nr. 11, 10 og 12) findes lidt lyngrester mellem foden af højene og vejen, hvori svage vejspor er synlige.

De tilstedeværende repræsentanter for Danmarks Naturfredningsforening udtalte, at man som forholdene nu var indskrænkede fredningspåstanden til at angå selve vejen i 6 alens bredde, således at enhver - som hidtil - har ret til at befare den i den vedligeholdelsestilstand, den har, dog således at den påny udlægges også på nævnte matr.nr. lat og lc, N.Hvam. Man vil således ikke kræve fredet noget areal langs med vejen, men man protesterede mod, at der gives lodsejerne adgang til at forlægge vejen til skellet, således som Agner Christensen og Peder Pedersen har ønsket det.

Flere lodsejere - deriblandt Ryttergård og Aage Nielsen - har oplyst, at vejen så længe kan kunne kuske havde været udlagt på samme sted i 6 alens bredde, og der blev ikke fremsat indvending imod, at den skal ligge i denne bredde.

Da nævnet finder, at selve hærvejen på den pågældende strækning har en sådan historisk interesse, at det er af væsentlig betydning at bevare den, vil fredningen være at gennemføre på følgende måde:

Vejarealet fredes på strækningen fra den forlagte Viborg-Kolding landevej (hovedvej 13) til den offentlige bivej fra Lysgård til hovedvejen, på hvilken strækning vejen fører over følgende ejendomme:

- 1.- matr.nr. ly, N.Hvam, Vium sogn, tilhørende Johanne Kathrine Johansen.
- 2.- matr.nr. lp og lq smst., tilhørende Christen Christensen Ryttergård.
- 3.- matr.nr. 2b, O.Hvam, Vium sogn, tilhørende Magnus Vestergård Christiansen.
- 4.- matr.nr. 6, "Kongemose", Vium sogn, tilhørende samme.
- 5.- matr.nr. 4, smst., tilhørende Aage Thorvald Nielsen.
- 6.- matr.nr. lat, N.Hvam, Vium sogn, tilhørende Peder Pedersen.
- 7.- matr.nr. lc, smst., tilhørende Agner Christensen.
- 8.- matr.nr. 5b, Lysgård by og sogn, tilhørende Verner Bøgelund Mortensen.
- 9.- matr.nr. 5e, tilhørende Niels Peter Jensen.
- 10.- matr.nr. 6e, smst., tilhørende Jens Sloth.

11.- matr.nr. 3a, smst., tilhørende Peder Marinus Pedersen.

12.- matr.nr. 2c, smst., tilhørende Johannes Laursen.

Vejen fredes med sin nuværende beliggenhed, hvorom der iøvrigt henvises til det kendelsen vedhæftede deklarationsrids, således at den stedse skal henligge som en jord- eller grusvej i en bredde af 6 alen.

Det er således ikke ejerne tilladt at forlægge vejen eller at forsyne den med fast belægning. Vejarealet skal være udlagt som vej - således også på matr.nr. 1at og 1c, N.Hvam, Vium sogn, - men ejerne har ikke af hensyn til fredningen nogen pligt til at vedligeholde den som sådan. De skal imidlertid tåle almenhedens færdsel til fods og med de transportmidler, som dens tilstand muliggør.

Fredningsbestemmelserne tinglyses på de pågældende ejendomme med prioritet forud for pantegæld - i h.t. naturfredningsloven særlig §§ 10 og 14 jfr. 17 - med fredningsnævnet i Viborg amt, Danmarks Naturfredningsforening og Nationalmuseet som påtaleberettigede.

Der er ikke af lodsejerne nedlagt egentlig påstand om erstatning for tab ved fredningen, men det er ikke lykkedes at opnå frivillig overenskomst med nogen lodsejer om fredningen.

Selvom hærvejen på den heromhandlede strækning ikke er optaget i vejregistret, må det efter de foreliggende oplysninger antages, at det er en almenvej, hvortil almenheden er færdselsberettiget, således at vejen kun nedlægges eller omlægges gennem den i vejbestyrelsesloven (lov nr. 95 af 29. marts 1957) foreskrevne fremgangsmåde.

Da ingen af lodsejerne forud for fredningssagen på lovlig

måde har søgt vejen nedlagt eller omlagt, og da der ikke ved fredningen pålægges ejerne forpligtelser med hensyn til at tåle færdsel eller foretage vedligeholdelse af vejen, udover dens allerede bestående forpligtelser, finder nævnet det ikke sandsynliggjort, at der ved fredningen er lidt noget tab, som bør erstattes. Det tilføjes, at selvom muligheden for fremtidig på lovlig måde at søge vejen nedlagt eller omlagt afskæres som følge af fredningen, findes det ikke ved nævnets besigtigelse af forholdene på de ejendomme, hvor interessen i omlægningen har været aktuel, godtgjort, at der lides noget tab i driftsmæssig henseende.

III Arealer omkring "Bækgårdsdiget" ved Haller å (i Vinderslev og Thorning sogne).

Danmarks Naturfredningsforening har forelagt nævnet en fredningsplan af 14. februar 1958, hvoraf bl.a. fremgår følgende:

"Bækgårdsdiget henligger i dag som en op til 1 m høj og indtil 6,5 m bred, for størstedelen lyng- eller græsklædt vold, der i en halvmåneformet bue fra sydøst mod nordvest strækker sig hen over en dalsænkning, der fører frem til Haller å (eller Voer Strøm) nær Bækgård. Mod nordvest og sydøst støder digets flanker op til det stigende terræn. Digets længde angives noget forskelligt, men det er dog med afbrydelser sikkert over 300 m langt. Langs sydsiden ledsages diget på længere strækninger af en grav, der sine steder er op til 1 m dyb.

En redegørelse for de historiske traditioner, der knytter sig til diget og dets tilknytning til hærvejen, er givet Hugo Matthies-

sen i dennes bog om hærvejen fra 1930 (med foto). Vekslede navne har været knyttet til det, således Knapdiget, Kong Knaps Dige, Kongsnap Diget, Koksnapdiget, Bærmarksdiget m.fl. Skriftlige beretninger om det foreligger helt tilbage til 1623. Om dets tilknytning til hærvejen kan der ikke være tvivl. På Johs. Meyers ca 300 år gamle kort over egnen er hærvejen aftegnet tvedelt syd for Knudstrup med en gren, der netop fører ned over overgangsstedet over Haller åen ud for diget. Her som så mange andre steder i Jylland har hærvejen enten direkte ført over vandskel eller er passeret over de fra disse førende åer, hvor deres vandføring endnu er ringe. Et vandskel går gennem Thorning sogn øst for Bækgård. Fra dette løbet Haller å, der er afløb for Hauge sø, mod vest ud i Karup å, medens Tange å fører mod øst til Gudenå. Haller å har sikkert tidligere været betydelig mere vandførende end nu, men netop ud for diget snævrer bredderne sammen, og løbet er smalt. Der har her sikkert været en god mulighed for overgang. Dybe hulveje ses endnu i dag ud for dette sted nord for åen og dybe vejspor forekommer også syd for denne. Der kan ikke være nogen tvivl om, at diget er placeret her, måske i den ældre middelalder, som en strategisk vejspærring vendt mod en fra nord kommende fjende. Egnen er iøvrigt historisk kendt for slaget på Grathe Hede 1157, hvor Kong Svend blev dræbt ved Grågård nord for Hauge sø knap 2 kilometer fra diget.

Fire særskilte fredningen er så vidt os bekendt blevet gennemført i tilknytning til Bækgårdsdiget. Disse fredninger er indtegnet på hoslagte matrikuls kort, og vi kan om disse yderligere oplyse følgende:

25/8 1879 og med tinglysning 5/9 1879 gennemførtes en fredning på matr.nr. le og la (dengang nr. 1) af Bækgårdsdigets østlige del i 200 fods længde fra skellet mellem matr.nr. le og matr.nr. lf af Stenrøgel frem mod den nord-syd gående vej. Om vejen må det bemærkes, at denne siden er blevet flyttet mod vest (se således matrikulsdirektoratets originale kortmateriale). Bredden af den fredede zone var overalt 30 fod, således at der ud over vold og grav blev fredet en zone på 6 fods bredde til begge sider. Diget var på den fredlyste strækning ubeskadiget og overalt dækket af lyng. Der blev fastsat forbud mod beskadigelse ved fjernelse af jord eller sten, gravning, pløjning, beplantning, tørveskæring, oprykning af lyng etc., og der blev givet adgang for besøgende. (Dokument ses i Nationalmuseets 2. afdelings arkiv).

17/8 1893 og med tinglysning 25/8 1893 gennemførtes en fredning af de resterende dele af diget på matr.nr. la, Bækgård, (det daværende nr. 1) mod nordvest og i fortsættelse af den tidligere fredlyste del. Således først en strækning på 33 favne fra den ovenfor nævnte vej og frem til en ladebygning, som i dag ikke mere forefindes (er indtegnet på hoslagte matrikulskort øst for Bækgården. Denne gård var derimod ikke indtegnet på det fra nævnet modtagne matrikulskort og fandtes heller ikke indtegnet på matrikulsdirektoratets originale kort. Den nuværende Bækgård har vi da indtegnet på hoslagte matrikulskort efter målebordsbladet). Hinsides den tidligere ladebygning i en afstand af 9 favne vest for denne fortsætter fredningen videre mod nordvest på en strækning af 114 favne til digets afslutning. Det anføres, at de 30 favne af diget længst mod nordvest er meget udjævnet. Overalt blev

bredden af den fredlyste zone fastsat til 5 favne (diget med bagved liggende grav mod syd) og der blev fastsat forbud mod beskadigelse ved gravning, pløjning, bortkørsel eller tilførsel af sten eller på nogen anden måde. Endvidere blev tilføjet, at der i tilfælde af beplantning på lodden ikke må plantes nærmere til diget i hele dets strækning end 9 favne. (Dokument ses i Nationalmussets 2. afdelings arkiv).

I tilknytning til denne fredning vil vi gerne henlede opmærksomheden på den formodede forlægning af den ovenfor omtalte fra syd kommende vej. Som det ses af hoslagte kort er den sydlige del af diget gennembrudt tre steder, dels ved den tidligere ladebygning og vejen frem til Bækgård, dels ved den nuværende vej fra syd og endelig skulde diget være gennembrudt endnu en gang længst mod øst.

Matrikulsdirektoratets originale kort viser, at den sydfra kommende vej tidligere har været ført gennem den sidstnævnte åbning, og det er formentlig også gennem denne, at hærvejen i sin tid har været ført frem til åen. Da fredningsdokumenterne både fra 1879 og 1893 kun omtaler en gennembrydning her, må vi formode, at gennembrydningen for den nuværende fra syd kommende vej er senere end disse dokumenter. Er vor formodning rigtig, må der foreligge en dispensation fra fredningsbestemmelserne fra 1893, men en sådan dispensation har vi ikke kunnet finde. En afklaring af dette spørgsmål var ønskelig, og vi vil formode, at fredningsnævnet lettest vil kunne opnå dette.

Endelig vil vi i tilknytning til fredningen af 1893 henlede opmærksomheden på, at der i dag forefindes beplantning nord for Bækgården. Om disse beplantninger er blevet placeret i overensstemmelse

med de ovenfor anførte bestemmelser herfor, har vi desværre ikke haft mulighed for at kontrollere.

18/7 1928 og med tinglysning 16/11 1928 blev der med støtte fra foreningens Viborg komite gennemført en frivillig fredning af den østlige del af diget og et tidligere hedeareal på matr.nr. 1f af Over Frederiksmose = Stenrøgel (Cfr. Foreningens årsskrift 1928-29, side 150 og foto side 19 samt erklæring fra Viborg komiteen fra 22/5 1928). Det fredlyste areal var ca 3000 m² med en afgrænsning som vist på hoslagte kort. Fredningsdokumentet fremviser ikke særlige angivelser af fredningens karakter, men sammenholdt med Viborg komiteens erklæring, som udtrykkeligt citeres i kendelsen, kan der næppe være tvivl om, at formålet var status quo fredning af alt.

6/5 1929 og tinglyst 21/5 1929 gennemførtes på initiativ af Nationalmuseet og ved frivillig deklARATION en fredning af et stykke lyngjord med gamle vejspor i retning N - S på matr.nr. 1a, Bækgård. Området er indtegnet efter fredningsdokumentets angivelse på hoslagte matrikulkort. Fredningsbestemmelserne gik ud på forbud mod beskadigelse ved gravning, pløjning, bortførsel eller tilkørsel af sten etc. Græsning og lyngslagning forbeholdtes. Beplantning må ikke finde sted.

Det initiativ, der hidtil har været udfoldet for at sikre det historiske mindesmærke, må i høj grad anerkendes, men det har dog været vort indtryk, at hvad der hidtil er opnået er en sikring af de vigtigste brudstykker af en helhed, således selve diget. Men diget er efter vor formening så uadskilleligt forbundet med den nærliggende ådal og den nord for liggende skråning med hulveje, at en mere vidtspændende landskabsfredning er påkrævet. Endnu er det ikke for sent,

endnu er der flere steder frit udsyn fra diget over til dalen og de gamle hulveje hinsides denne. Men sagen haster endog meget. På matr. nr. la mellem diget og åen er der foretaget gravearbejde (grusgravning?) og på samme parcel er der andre steder plantet nåletræer mellem diget og vandløbet. Dele af de tidligere fredlyste arealer er groet til med træer, således er de gamle vejspor syd for åen forsvundet mellem tætstående nåletræer. Vi skal derfor henstille, at hovedstyrelsen foranlediger rejsning af en fredningssag. Formålet for denne må være en sikring af de landskabselementer, som diget er uadskilleligt knyttet til.

Hvorvidt man ved en sådan sag skal søge at opnå een samlet fredning, der kan træde i stedet for de ældre fredninger, eller om man skal søge at opnå en tillægskendelse for de ikke tidligere fredlyste arealer må siden afgøres ved forhandling med Nationalmuseet og fredningsnævnet. Af hensyn til de fremtidige tilsyn med fredningsområdet vil det dog sikkert være at foretrække, at fredningsbestemmelserne er angivet i et enkelt dokument fremfor fire eller fem forskellige med vekslende servitutter. Vi må i denne forbindelse iøvrigt henviser til, at selve diget må være fredlyst også i overensstemmelse med naturfredningslovens § 2. Endvidere må det tilføjes, at i hvert fald fredningen fra 1928 i henseende til udformning af servitutter er så lidet detaljeret, at det måske var ønskeligt, at fredningsbestemmelserne her blev udvidet. Endelig må vi om fredningen fra 1929 bemærke, at det her må blive nødvendigt at foretage rydning af selvsåede træer på arealet, således at dette helt renses for trævækst. Vi formoder ikke, at der er plantet her, da dette ville have været i strid med fredningsbestemmel-

serne fra 1929.

Idet vi her skal lade spørgsmålet om valg af een samlet fredning eller en tillægfredning stå åbent til afgørelse sidenhen, har vi nedenfor skitseret en fredningsplan for landskabet omkring diget. I tilfælde af, at man siden skulle ønske een samlet fredning, skal der til vort forslag tilføjes særlige bestemmelser vedrørende diget og vejspor. Af praktiske grunde har vi ved den arealmæssige afgrænsning af det foreslåede fredningsområde ikke udskilt de ældre fredninger fra dette. Det fredede areal på matr.nr. lf, Stenrøgel, er således også medtaget, man kan sidenhen udskilles, såfremt fredningen fra 1928 skønnes at være tilfredsstillende.

- A. Fredningen vedrører de på hoslagte kortbilag afgrænsede områder beliggende på følgende matr.nr.

la og le af Bækgård, Torning sogn.

lf af Stenrøgel = Over Frederiksmose, Torning sogn.

lg af Voer Gård, Vinderslev sogn.

Grænserne for fredningen er fastlagt således:

Mod vest på matr.nr. la følges herværende dige og hegn. Mod syd på samme matr.nr. følges vejen forbi Bækgård og uden om tilstedeværende bygninger. Fra gårdens østside følges en linie fra vejen mod det sydvestlige hjørne af fredningsområdet fra 1928. Denne linie følges også over matr.nr. le. På matr.nr. lf, Stenrøgel, indgår kun det tidligere fredlyste område. Fra dette fredningsområdes nordøstlige hjørne fortsættes direkte mod nord over Haller å på matr.nr. lg, Voer Gård, til overkanten af skråningen ned mod åen. Herfra langs denne overkant og norden om de gamle hulveje, der fra åen fører op gennem skråningen. Fredningen indbefatter alle uopdyrkede områder omkring disse hulveje.

Videre mod nordvest på matr.nr. 1g omfatter fredningen skråningen ned mod ådalen og nord for værende uopdyrkede arealer i en afstand af 60 m fra skellet mod Bækgård. Denne 60 m linie følges til en afstand af 140 m fra hulvejen. Videre mod nordvest følges skellet mod Bækgård. (Den her foreslåede afgrænsning bør siden nøjere gennemgås og endelig fastlægges på stedet).

B. Fredningen af det således afgrænsede område må gå ud på en bevarelse af den nuværende tilstand, hvorfor navnlig følgende bestemmelser bør iagttages:

1. Der må inden for området ikke foretages nogen form for ændring af terrænet. Afgravning, opfyldning og planering, fjernelse af sten og lignende må således ikke finde sted, heller ikke tørvegravning i ådalen, og der må intet sted henkastes nogen form for affald.
2. Uopdyrkede områder må ikke opdyrkes eller beplantes, og der må ikke foretages noget indgreb i den herværende vegetation, som kan være til skade for denne. Ukrudtbekæmpende midler må således ikke benyttes. Beplantningsforbudet gælder også for eventuelle nye levende hegn og lignende. Tilstedeværende beplantninger syd for digets vestlige del, mellem diget og Bækgård kan vedligeholdes. Selvsåede nåletræer ses gerne fjernet overalt, hvilket kan finde sted på fredningsnævnets foranstaltning.
3. Der må inden for området ikke anlægges nye veje eller stier og eksisterende sådanne må ikke forlægges. Den nord-syd gående vej, der fører over åen fastholdes i sin nuværende tilstand med grus- og sandbelægning og må ikke reguleres på nogen måde. Stenkisten,

over hvilken vejen er ført over åen, må ikke beskadiges eller udskiftes.

4. Haller åens løb inden for området må ikke reguleres yderligere.

5. Der må inden for området ikke placeres nogen form for bebyggelse, ej heller skure, boder, hæs eller andre skæmmende indretninger.

Nye master til fremføring af ledninger og lignende må ikke opstilles inden for området uden fredningsnævnets godkendelse.

6. Der skal være adgang til diget for besøgende, men herudover kan disse kun færdes ad tilstedeværende veje og stier.

C. I tilknytning til fredningssagen bør der tillige søges gennemført en udbedring af de eksisterende forhold. Således bør tilstedeværende bevoksninger af træer mellem diget og åen fjernes. Det er dog muligt, at enkelte trægrupper med fordel kan lades urørt. Ligeledes bør nærgående beplantninger langs digets sydside fjernes i en passende afstand, f. eks. 20 - 30 m langs digets nordvestligste del og til fredningsgrænsen ved den sydøstlige del. For de ved sådanne rydninger frigjorte arealer skal de ovenfor anførte bestemmelser under B, 2, være gældende.

Til slut skal vi bemærke, at der måske ude ved hovedlandevejen bør placeres et diskret skilt, som kan vise eventuelle interesserede vej ind til diget."

Nationalmuseet har i skrivelse af 27. marts 1958 bl.a. udtalt:

"Nationalmuseet har haft lejlighed til at gennemgå det af Danmarks Naturfredningsforenings naturvidenskabelige udvalg udarbejdede forslag til fredning af Bækgårds-diget med omliggende arealer.

Både fra et historisk og et landskabeligt synspunkt hører arealerne ved Bækgårdsdiget til de mest markante, som passeres af Hærvejen på dens forløb fra Viborg til grænsen.

Den betydning, man allerede tidligere har tillagt det mærkelige befæstningsanlæg, afspejler sig tydeligt i de gennemførte partielle fredninger, som man gennem årene stadig har udvidet. Det foreliggende forslag betyder en afrunding af dette fredningsarbejde. Bækgårdsdiget er i sig selv så værdifuldt et fortidsminde, at en sikring af dets omgivelser under alle omstændigheder er ønskværdig. Hertil kommer, at fredningsforslaget indgår som et meget vigtigt led i den kæde af fredninger, der for tiden søges gennemført langs Hærvejen.

For at forstå, hvorledes terrænet er udnyttet i sammenspillet mellem forsvarsvolden og den gamle vej, er det af den største vigtighed, at hele partiet sikres mod indgreb i form af bebyggelse, vej-anlæg, vandløbsregulering etc.

Befolkningens stærkt voksende interesse for Hærvejen og det stadig stigende besøg af naturelskere og historisk interesserede forekommer i høj grad ansporende for arbejdet med at søge fredningsforslaget gennemført, og Nationalmuseet kan selvsagt medgive forslaget sin varmeste anbefaling."

Naturfredningskomiteen for Viborg og omegn har i skrivelse af 12. maj 1958 anbefalet fredningsforslaget således, at bestemmelserne om fredning samles i een servitut. Med hensyn til dennes udformning hedder det:

"Som det fremgår af udvalgets skrivelse, har de af udvalget foreslåede bestemmelser alene sigte på de hidtil ikke fredede områder.

Hvis man i overensstemmelse med foranstående mener, at der bør udformes en fælles servitut, må der - som af udvalget bemærket - til de foreslåede bestemmelser føjes bestemmelser særlig rettet på diget og antagelig også på den omtalte vej fra nord, denne er dog allerede i et vist omfang medtaget under bestemmelsernes punkt 3. Bestemmelser i disse henseender bør efter komiteens formening gå ud på, at det særskilt nævnes, at fredningen også angår diget, den nævnte vej og også det i 1928 fredede hedeområde, og at de iøvrigt foreslåede bestemmelser også omfatter disse områder, idet bestemmelserne synes så omfattende, at de fuldt ud sikrer opretholdelsen af tilstanden.

Det er dog muligt, at man nogle steder navnlig i punkt 2 særskilt bør nævne diget.

Hvad selve bestemmelsernes indhold angår, skal man bemærke, at komiteen helt igennem kan tiltræde de stillede forslag. Man er fuldtud enig i, at det ville forhøje fredningens betydning, om forslaget om rydning af nåletræer kunne gennemføres, men efter de i så henseende foreliggende erfaringer, må det antages at dette kan vanskeliggøre fredningens gennemførelse bl.a. under hensyn til de erstatningskrav, som utvivlsomt vil blive fremsat.

Muligt kunne bestemmelsen under C udformes således, at når hugst til brug eller salg finder sted, må der ikke ske genplantning, men bestemmelserne under B 2 kommer til anvendelse.

Såvel i udvalgets som i Nationalmuseets skrivelse er det omtalt, at den sydlige del af diget i sin tid er brudt på tre steder, og Nationalmuseet rejste spørgsmål, om en eller flere af disse genbrydninger bør udfyldes og diget derved genskabes på disse steder.

Komiteen skal hertil bemærke, at gennem den vestligste og mest fremtrædende gennembrydning af diget går vejen mod vest til den i sagen omtalte ejendom "Bækgård", hvis jorder omfatter i hvert fald den største del af de i sagen omhandlede områder. Vejen udgår fra hovedvej 13 og er den egentlige adgangsvej til Bækgård, og denne adgang til ejendommen vil således blive afbrudt, hvis denne gennemskæring af diget udfyldes. Dette, der må blive ret generende for ejendommen, vil derfor næppe kunne gennemføres. De to andre gennemskæringer af diget er af mindre format. En genskabning af diget må nødvendigvis medføre en del forstyrrelse af terrænet, og selvom dette vel efterhånden vil trække sig i lave, vil det utvivlsomt være mærkbart i adskillige år. Efter komiteens formening er det derfor betænkeligt at gribe ind i området på en måde, som ikke stemmer med de fredningsbestemmelser, som skal være gældende.

Sluttelig skal komiteen anføre, at der i fredningsservitutten skal indføres en bestemmelse om påtaleret, og det henstilles, at det over for nævnet anføres, at det vil være rimeligt, at påtaleret tillægges også Danmarks Naturfredningsforening."

Efter behørig indkaldelse af de interesserede holdt nævnet møde på stedet den 27. april 1959, og der har siden være forhandlinger med ejeren af "Bækgård" om fredningsservitutten og om erstatningen.

Selv om voldanlæggets bevarelse er sikret ved de tidligere gennemførte fredninger finder nævnet, at det er af afgørende betydning for fredningens værdi, at man fastholder samspillet mellem befæstningsanlægget og vandløbet med vadested og vejovergang, og for at hindre forstyrrende indgreb i det nærmest omgivende landskab, har nævnet beslut-

tet at frede området på nedennævnte måde.

Det fredede areal afgrænses således, idet der iøvrigt henvises til det vedhæftede deklarationsrids:

1. matr.nr. lf, Stenrøgel (el. Over Frederiksmose), Thorning sogn, tilhørende Anders Peder Østermark.

Mod vest følges skellet til et punkt 100 meter syd for vejen, mod øst følges en linie parallelt med vejen i en afstand af 100 meter, og mod øst en linie parallelt med vestskellet i en afstand af 30 meter fra dette indtil linien skærer det nordlige skel, som herfra følges mod vest.

Arealet er i alt væsentligt sammenfaldende med det ved servitut lyst 16. nov. 1928 allerede fredede.

2. matr.nr. lg, Voergård, Vinderslev sogn, tilhørende fru Amalie Jensen.

Fra det sydvestlige hjørne af ejendommen følges skellet indtil 30 meter mod øst. Herfra følges en linie mod nord - i forlængelse af østgrænsen for fredningen på fornævnte matr.nr. lf - over Haller å og det nord for den liggende udyrkede areal. Fra linien skærer dyrkningsgrænsen følges denne mod vest til hulvejen. Fra det nordøstlige hjørne af det udyrkede areal vest for vejen og i en lige linie tværs over den dyrkede ager til overkanten af det udyrkede med nåletræer bevoksede skråningsareal længere mod vest, hvorfra fredningsgrænsen følger skræntoverkanten mod vest til denne når skellet mod matr.nr. la, Bækgård.

3. matr.nr. la og le, Bækgård, Thorning sogn, tilhørende fru Karen Jeppesen.

Fra nordspidsen af matr.nr. la følges vestskellet indtil knækpunktet, hvorfra skellet går mod vest. Herfra følger fredningsgrænsen en linie mod syd - i skellet mellem marken og granplantningen - indtil vejen, som i vest-østlig retning passerer nord om gården. Herfra følges vejens nordside til et punkt udfor havens østside (dog således, at linien undtager hønsegården nord for vejen). Fra havens nordøstlige hjørne går fredningsgrænsen som en lige linie mod øst til et punkt på skellet mellem matr.nr. le og det tidligere nævnte matr.nr. lf, der ligger 100 meter syd for den lige nævnte vej.

De beskrevne arealer fredes således:

1. Arealerne skal henligge i deres nuværende tilstand.

Det fremhæves særlig, at der ikke må ske noget indgreb i Bækgårdsdiget (vold med bagved liggende grav) eller vejføringen over åen.

2. Det gælder iøvrigt, at der ikke på de fredede arealer må foretages ændringer i terrænformerne ved afgravning, opløjning eller planering og således ej heller gravning af tørv, sten, sand, grus o.l.

Det tidligere opgravede areal nord for diget kan dog planeres og udlægges med græs.

Der må intetsteds henkastes nogen form for affald.

3. Arealet mellem åen og vejen, der henligger i græs kan benyttes som hidtil, således at græsset kan fornyes, medens opdyrkning eller beplantning ikke må finde sted.

Ved fornyelse af græsset kan arealet pløjes dog kun indtil 3 meter fra digets fod eller kanten af graven.

Iøvrigt må der ikke ske indgreb i vegetationen. Lyngbevoksede arealer må ikke opdyrkes eller tilplantes, gødes eller tilsås med kulturplanter. Det beplantede areal syd for digets vestlige del mellem dette og "Bækgård" må afdrives og nyplantes. Beplantningen mellem diget og åen og inden for en afstand af 25 meter syd for digets fod kan afdrives, men nyplantning må ikke finde sted. Bevarelsen af enkelte træer eller trægrupper kan ske efter aftale med fredningsnævnet. Der må ikke plantes nye levende hegn o.l., men eksisterende hegn kan fornyes. Der kan dog plantes allétræer langs vejen fra "Bækgård" mod øst indtil vejen skærer diget.

Selvsåede træer på de fredede arealer kan fjernes ved fredningsnævnets foranstaltning.

4. Der må ikke ske bebyggelse af nogen art, ligesom der ikke må opstilles boder, skure, master el. andre skæmmende indretninger. Nye master til el- og telefonledninger o.l. må kun opstilles med nævnets godkendelse.
5. Haller åens løb må ikke inden for det fredede område reguleres yderligere.
6. Der må ikke i det fredede område anlægges nye veje eller stier, og de eksisterende må ikke forlægges. Den nord-syd gående vej, som fører over åen, skal henligge i sin nuværende bredde, og kan vedligeholdes med grus o.l., men den må ikke forsynes med fast vejbelægning. Stenkisten, hvorover vejen er ført over åen, må ikke beskadiges eller fjernes.
7. Der skal være adgang til diget for besøgende, og til regulering heraf fastsættes efter ejerens begæring i h.t. § 13 i naturfrednings-

loven følgende ordensbestemmelser:

- a) Besøgende har adgang til diget, men må iøvrigt kun færdes på de eksisterende veje og stier.
- b) Besøgende har kun ret til kørsel med motorkøretøj ad den offentlige byvej fra nord, medens ejeren ved skiltning kan forbyde kørsel ad andre veje.
- c) Ophold eller camping på det fredede areal er ikke tilladt. Parke- ring skal foretages efter ejerens anvisning.
- d) Tobaksrygning og anvendelse af åben ild er ikke tilladt.
- e) Bærplukning er ikke tilladt.

Efter ejerens begæring skal nævnet på egen bekostning lade foretage opslag om disse ordensbestemmelser.

Det tilføjes, at der ikke pålægges ejerne nogen forøget pligt til at vedligeholde veje eller stier.

Fredningsbestemmelserne tinglyses på de pågældende ejendom- me med prioritet forud for pantegæld - i h.t. naturfredningslovens særlig §§ 10 og 14, jfr. § 17 - og med fredningsnævnet i Viborg amt, Danmarks Naturfredningsforening og Nationalmuseet som påtaleberet- tige.

Erstatninger:

ad 1.matr.nr. 1f, Stenrøgel.

Ejeren Anders Peder Østermark har frafaldet krav om erstatning, da arealet allerede var undergivet næsten tilsvarende fredningsbestem- melser ifølge deklaration lyst 16/11 1928.

ad 2.matr.nr. lg, Voergård.

Ejeren fru Amalie Jensen har til fuld afgørelse af sit erstatningskrav

som følge af fredningen akcepteret et beløb af 250 kr. med renter 5% p.a. fra den 27/4 1959 til betaling sker.

ad 3.matr.nr. la og le, Bækgård.

Landretssagfører Hjerrild Nielsen har i skrivelse af 3. nov. 1959 meddelt, at fru Kirstine Jeppesen kræver en erstatning på 4.000 kr., f.s.v. fredningen ikke bliver til hinder for, at der graves grus i engen omkring diget. Såfremt fredningen hindrer grusgravning kræver hun en erstatning på 7.000 kr., alt med renter og sagføreromkostninger. Til støtte for kravet er tilvejebragt følgende erklæring af 1/12 1959:

"Vedr. ejendommen matr.nr. la m.fl., Bækgård, Thorning sogn, tilhørende fru S.Jeppesen.

Underskrevne entreprenør Alfred Kirkegård, Kjellerup, og grusgravsejer Svend Bech, Resdal, erklærer herved, at vi har været til stede på Bækgård for at besigtige de arealer, der skal fredes i forbindelse med Kong Knaps dige. Vi har undersøgt jordbundsforholdene, og vi kan bekræfte, at der i en del af det fredede areal findes forekomster af grus, som kan udnyttes. Vi skønner, at gruslagets tykkelse gennemsnitligt andrager $\frac{1}{2}$ meter, og hvis arealet fredes således, at grusforekomsten ikke kan udnyttes, mener vi, at ejeren kan tilkomme en erstatning. Vi skønner, at erstatningen passende kan fastsættes til 50 øre pr. m² af arealet, og iflg. ejerens opgivelse andrager arealet, hvori der er grus, ca 10.500 m². Ejeren oplyser, at han har foretaget opmålingen efter bedste skøn, og vi kan tiltræde resultatet.

Efter det her anførte mener vi derfor, at erstatningen passende kan ansættes til kr. 5.250,00.

Vi er bekendt med, at nærværende erklæring afgives til brug for fredningsmyndighederne."

Ved fastsættelse af erstatningen må der tages i betragtning, at ejendommen allerede er behæftet med følgende fredningsdeklARATIONER:

a) Deklaration lyst 5. september 1879.

Voldens østlige ende i en længde af 200 fod regnet fra øst og en bredde af 30 fod, nemlig 6 fod ud fra voldens nordkant, selve volden med bagved liggende grav, og 6 fod mod syd udfra gravens sydkant.

b) Deklaration lyst 25. august 1893.

Resten af diget, nemlig i yderligere 33 favnes længde (sydfor vejen) og 2½ favnes bredde til hver side for voldens rygning. Nord for vejen 114 favnes længde i nordvestlig retning indtil bakkedraget og på hele strækningen i 5 favnes bredde, således at plantning ikke er tilladt i 9 favnes afstand fra diget.

c) Deklaration lyst 21. maj 1929.

Et lynggroet areal ved ejendommens østskel mellem dette, vejene og åen, dog engarealer undtaget.

Når henses til, at en del af arealet allerede er fredet eller henligger som udyrket eller udyrkeligt areal, at ulempen ved publikums besøg allerede har været til stede under de ældre fredninger, samt til at muligheden for erhvervsmæssig udnyttelse af grusforekomster i engen efter nævnets opfattelse må være meget ringe, finder man, at en erstatning for udvidelsen af fredningen på 2.500 kr. må være passende.

IV "Karlbacken" ved hovedvej 13 nord for Klode mølle (i Thorning sogn).

Danmarks Naturfredningsforening har ved skrivelse af 9. april 1958 forelagt fredningsnævnet et af foreningens naturvidenskabelige udvalg udarbejdet fredningsforslag, hvori det hedder:

"I forbindelse med bestræbelserne for at sikre de tilbageværende dele af den gamle Hærvej henledte man i en skrivelse fra 8/7 1957 (K. 22384) opmærksomheden på et lille lyngklædt bakkeområde ved hovedlandevej 13 lidt nord for Klode Mølle. Siden er der modtaget matrikulskort fra fredningsnævnet for Viborg amtsrådsreds, og der skal herefter nu i endelig form fremsættes forslag om fredning af bakkepartiet.

Efter passagen over det store dalsystem ved Hald sø og Vedsø fører Viborg-Vejle vejen på en strækning af ca 20 km gennem morænelandskabet lige østen for indlandsisens opholdslinie ved Karup hedesletten. Længere sydover når den vejfarende efter at have passeret forbi Kompedal Plantage frem til et nyt dalstrøg i kæmpeformat, hvor igennem Skygge åen og Elbækken i dag søger frem mod Karup å og hvor igennem tidligere indlandsisens store smeltevandsstrømme fra tunneldalene i Silkeborgegnen har tordnet vestover og hinsides israndslinien har sagnet fart ud over den store Karupslette og aflejret det medslæbte materiale af sand over hedeslettens jævne flader. Da isen siden forsvandt, sygnede smeltevandsfloderne ind til kraftløse vandløb og dalstrøget omkring Skygge å og Bølling sø forvandlede til utilgængelige sumpe og moser, som først nutidens afvandingsteknik har overvundet, og hvor den moderne vejteknik har gjort det muligt at føre landevej

tværs over dalen. For datidens vejfarende var passagen over dalens gyngende bund forbundet med betydelig risiko, ja til tider umulig. Det vides, at den gamle hærvej fra Viborg har været splittet op i to grene, en vinterrute ned over dalens bund ved Klode Mølle, der blev benyttet ved vintertid, når frosten gjorde sumpenes overflade hård og farbar, og en sommerrute længere mod øst over Kragelund og Funder Kirkeby med passage over Funder å, måske Hårvadlunde, en længere vej, der blev fulgt, når ruten over Klode Mølle var lukket.

Landskabets detaljer har i tidernes løb undergået radikale forandringer, men dets hovedlinier står endnu skarpt og usvækket aftegnet for beskueren. Netop fra den lille, lyngklædte bakketop, Kalsbakke eller Karis Bakke ved landevejen over for Buchwalds Plantage er der en aldeles glimrende udsigt ud over den gamle smeltevandsdal og dens fortsættelse vestover ud til Karup Ådalen og de til denne knyttede hede-flader. Den lyngklædte bakkerunding her, hvor tre sogne støder sammen, er i sig selv også af landskabelig værdi for landevejens trafikanter. Ønskeligt var det da også, at denne del af Karlsbakken blev bevaret fremover i dens nuværende tilstand. Om hovedstyrelsen måtte kunne billige dette synspunkt, bør en fredningssag rejses for det på hoslagte kort afgrænsede område.

De på kortet indtegnede grænser er kun foreløbige. En endelig grænsedragning bør finde sted i terrænet under sagens behandling. Som indtegnet på kortene vil fredningen komme til at vedrøre matr.nr. lf af Gråmose Hede, Engesvang sogn. Det er dog muligt, at også en del af den tilgrænsede parcel i Kragelund sogn bør medtages.

Fredningsbestemmelserne for dette område må især gå ud på

en bevaring af den nuværende tilstand, hvorfor navnlig følgende bestemmelser bør iagttages:

1. Der må ikke foretages afgravning, opfyldning eller planering, og der må ikke henkastes nogen form for affald.
2. De uopdyrkede lyngarealer må ikke opdyrkes eller beplantes eller gøres til genstand for noget andet indgreb, der kan skade den vilde vegetation. Ukrudtbekæmpende midler må således ikke anvendes. Selvsåede nåletræer må fjernes, hvilket kan ske på fredningsnævnets foranstaltning. En begrænset form for græsning kan fortsat finde sted.
3. Der må på området ikke placeres nogen form for bebyggelse, ej heller skure, boder, master eller andre skæmmende indretninger.

Herudover må der tilsikres vejfarende adgang til at opholde sig på lyngarealerne."

Statsgeolog, dr. phil. Keld Milthers har om forslaget udtalt følgende:

"Dette areal og særlig den del, som ligger langs hovedvej 13, er overordentlig fredningsværdigt set fra et geologisk synspunkt, dels fordi arealet i sig selv er interessant som del af erosions-skrænten mellem bakkelandet og en af istidens allerstørste smeltvandsdale, dels fordi der herfra er en ualmindelig smuk udsigt over det senglaciale flodsystem mod syd, hvorfor arealet er ganske særlig velegnet til demonstration af smeltningsstadierne ved istidens slutning.

For det første befinder man sig her umiddelbart ved grænsen mellem hedesletterne, der er dannet foran indlandsisens rand, og

bakkelandet, som opstod ved og bagved isranden. For det andet er netop her foregået en senere nedskæring i landskabet af en floddal, som opstod, da smeltevandet, i stedet for at løbe ud over hele Karup Hedeslette forbi Holstebro til Vesterhavet, pludselig fik afløb mod nord over Hjelmhede til Limfjorden. Herved dannedes Karup dalen, som først og fremmest fik sit tilløb fra den vældige gletcherport i indlandsisens rand ved Moselund.

Da mange højere skoler fra hele landet bruger området ved Alhedens østside til demonstration af det danske landskabs oprindelse i istiden, og da dette punkt ved Karlsbakke er et meget vigtigt led i en sådan ekskursion, bør det navnlig af hensyn til udsigten sikres for al fremtid mod bebyggelse og beplantning såvel på skrænten som ovenfor og nedenfor denne i så stor afstand som nødvendigt for formålet.

Ændringer i landskabets nuværende karakter må ikke finde sted. Grusgravning bør begrænses til ejendommens eget forbrug eller helt standses. Adgang for ekskursionsdeltagere bør sikres i begrænset omfang efter aftale med ejeren.

Hvad enten man er geologisk interesseret eller ej, er udsigten fra stedet så storslået, at den gør indtryk på enhver, som har sans for landskabelig skønhed, og det må derfor være i hele samfundets interesse, at stedet bevarer sin nuværende karakter."

Fredningskomiteen for Viborg og omegn har anbefalet, at fredningsforslaget gennemføres evt. således, at den udstrækkes til det flade areal syd for bakken, så at udsigten til denne fra vejen bevares.

Inden fredningssagens afslutning har Viborg amtsråd forelagt fredningsnævnet et projekt til forlægning af hovedvej 13 imod vest på strækningen langs med "Karlsbakke", hvorved denne langs vejen vil blive afgravet i ca. 15 meters dybde.

Vejprojektet har været forelagt for fredningskomiteen for Viborg og omegn, som i skrivelse af 22. februar 1960 har udtalt, at "vejarbejdet antagelig vil medføre nogen forringelse af det landskabelige indtryk af det markante bakkeparti, men man må dog formene, at hovedindtrykket af denne særprægede landskabelige enkelthed vil blive bevaret, ligesom også de smukke udsigtsforhold vil bibeholdes. Komiteen skal derfor ikke udtale sig imod, at den planlagte ret påkrævede vejregulering foretages."

Efter behørig indkaldelse af de interesserede holdt nævnet møde på stedet den 22. marts og 19. april 1960.

Der blev af vejmyndighederne (Viborg amtsråd) givet tilsagn om, at man ved gennemførelse af vejprojektet ville lade afrunde skråningsarealets overgang i "Karlsbakken", så at denne kan fremtræde som hidtil, og at man ville medvirke til, at skråningen påny kunne gro i lyng.

Danmarks Naturfredningsforening var repræsenteret af magister Knudsen, som ikke udtalte sig imod vejprojektet.

Ved møder på stedet blev det konstateret, at der fandtes svage vejspor i et udyrket areal syd for "Karlsbakken" og mellem den gamle landevej og den under anlæg værende landevej. En lodsejer oplyste, at man på egnen mente, at det var spor fra Hærvejen.

I nævnet var der enighed om at udtale, at vejprojektet kunne

fremmes efter de forelagte planer, således at skråningsarealet afrundes og udlægges i lyng.

Der var iøvrigt enighed om, at det efter de foreliggende oplysninger må antages, at bevarelsen af området er af væsentlig interesse, såvel af naturvidenskabelige, undervisningsmæssige og historiske grunde, hvortil kommer, at bakken navnlig på grund af udsigten derfra skønnes at have væsentlig betydning for almenheden, og den vil derfor være at frede på nedennævnte måde.

Det fredede areal af matr.nr. 1f, Gråmose, Thorning sogn, tilhørende P.Hørmann, afgrænses således, idet der iøvrigt henvises til det vedhæftede deklarationsrids:

Mod øst følges ejendommens skel (efter vejreguleringen) mod landevejen (hovedvej 13), mod nordøst følges ligeledes skellet ^{til} indknæpunktet, hvorfra skellet fortsætter lige mod vest. Herfra følges en linie mod syd til bakkens vestspids, hvorfra grænsen i en lige linie føres til det sydøstlige hjørne af ejendommen således, som dette fastlægges efter vejforlægningen.

Det beskrevne areal fredes således:

Arealet skal henligge i sin nuværende tilstand.

De opdyrkede jordstykker ved foden af bakken kan således fortsat dyrkes, men de må ikke beplantes med træer og buske.

Den lyngbevoksede bakkeknude må ikke opdyrkes eller beplantes eller gøres til genstand for behandling, som kan være til skade for den vilde vegetation, f.eks. anvendelse af ukrudtsbekæmpende midler, gødning el. a. Lyngslagning og græsning kan dog finde sted som hidtil.

Selvsåede træer og buske på det fredede lyngareal kan fjernes ved fredningsnævnets foranstaltning.

Der må ikke foretages ændring i terrænformerne ved afgravning, opfyldning eller planering og således ej heller graves efter sten, sand, grus o.l., og der må ikke henkastes nogen form for affald.

Der må ikke på det fredede areal ske bebyggelse af nogen art, ligesom der ikke må opstilles boder, skure, master eller andre skæmmende indretninger.

Der gives almenheden adgang til ophold på lyngbakken nærmest vejen, for så vidt det kan ske uden at betræde det dyrkede areal. Såfremt det skulle vise sig, at almenhedens adgang til ophold forvolder væsentlig ulempe for ejerens brug af arealet, vil der på ejerens begæring ved senere kendelse i h.t. § 13, stk. 3, i naturfredningsloven kunne fastsættes ordensbestemmelser, som nærmere regulerer og eventuelt begrænser retten til ophold.

Fredningsbestemmelserne tinglyses på den pågældende ejendom med prioritet forud for pantegæld i h.t. naturfredningsloven, særlig dens §§ 10 og 14, jfr. § 17, og med Fredningsnævnet for Viborg amt og Danmarks Naturfredningsforening som påtaleberettigede.

Erstatning.

Ejeren af ejendommen, P.Hørmann, har ikke gjort indsigelse mod den foreslåede fredning, men har krævet sig tilkendt en erstatning på 8.000 kr., navnlig fordi han mente, at det lyngklædte bakkeareal, som består af fint murersand, kunne sælges til sandgrav. Et lignende område syd for dalen er blevet solgt for dette beløb.

Han har ikke forsøgt at sælge arealet.

Amtsvejinspektør V.Rasmussen har oplyst, at bakken må antages at være velegnet til sandgrav, og at ved ekspropriation til vejen er betalt 50 øre pr. m² for afståelse af 2500 m².

Når henses til, at ejeren bevarer den hidtidige brug af arealet, at anden landbrugsmæssig udnyttelse af det næppe er mulig, og at der ikke efter det oplyste er nogen aktuel mulighed for at afhænde arealet til andet formål, findes erstatningen passende at kunne fastsættes til 1.500 kr..

Samtlige erstatninger vil være at udbetale med renter 5% p.a. fra kendelsens dato til betaling sker, dog at erstatningen til fru Amalie Jensen, Voergård, forrentes fra den 27/4 1959.

Der findes ikke tilstrækkelig anledning til udover de fastsatte erstatningsbeløb at tillægge nogen lodsejer yderligere beløb til dækning af sagsomkostninger.

Ejendommenes panthavere har alle været indvarslet under sagen, men ingen har fremsat krav om udbetaling af erstatningen, jfr. § 14 i naturfredningsloven, og beløbene kan derfor udbetales direkte til ejerne.

Fredningerne i forbindelse med hærvejen må antages at have en sådan almindelig betydning, at statskassen bør udrede 2/3 af erstatningsbeløbene.

Det bemærkes, at der samtidig med udfærdigelsen af servitutter vedr. de fredede arealers omfang i marken er foretaget en foreløbig afmærkning med træpæle, som efter sagens endelige afslutning, vil blive erstattet med en varig afmærkning med betonpæle. Også

Bækgårdsdiget og graven med nærmeste omgivelser, som ikke må dyrkes, skal særskilt afmærkes."

Konklusionen er sålydende:

"De foromhandlede og på vedhæftede servitutrids viste veje og vejspor med omgivelser beliggende i Almind, Lysgård og Vium sogne, "Bækgårdsdiget" med omgivelser i Vinderslev og Thorning sogne, samt "Karlsbakke" i Thorning sogn fredes som foran bestemt.

Der tillægges ejerne følgende erstatninger:

Matr.nr. <u>2a</u> , Mostgård og Mølle, Vald. Sørensen,.....	kr. 3000,00
" " <u>1a</u> , smst., Niels Christensen,	" 700,00
" " <u>9a</u> , Almind by og sogn, Carl Johan Nielsen,.....	" 500,00
" " <u>9b</u> , smst., Ejvind Klausen,	" 400,00
" " <u>1a</u> , Knækkeborg, Lysgård sogn, Henning Mortensen"	3000,00
" " <u>1a</u> , N.Katballe, Lysgård sogn, Emma Nielsen, .. "	500,00
" " <u>1g</u> , Voergård, Vinderslev sogn, Amalie Jensen "	250,00
" " <u>1a</u> og <u>1e</u> , Bækgård, Thorning sogn, Karen Jeppesen"	2500,00
" " <u>1f</u> , Gråmose, Thorning sogn, P.Hørmann,	" 1500,00

med renter 5% p.a. fra kendelsens dato - f.s.v. ang. Amalie Jensen dog fra 27. april 1959 - til betaling sker.

Beløbene udredes med 2/3 af statskassen og 1/3 af Viborg amtsfond."

Kendelsen er forelagt for Overfredningsnævnet i medfør af naturfredningslovens § 19, stk. 3, og derhos indanket af følgende ejere: Fiskeriejer Vald. Sørensen (matr.nr. 2a, Mostgård og Mølle, Almind sogn), gårdejer Carl Johan Nielsen (matr.nr. 9a,

Almind by og sogn), Magnus Vestergaard Christiansen (matr.nr. 2b, O.Hvam, Vium sogn, og matr.nr. 6, Kongemose, Vium sogn), Verner Bøgelund Mortensen (matr.nr. 1g Voergård, Vinderslev sogn), fru Amalie Jensen (matr.nr. 1g, Voergård, Vinderslev sogn), fru Signe K. Jeppesen (matr.nr. 1a og 1e, Bækgård, Thorning sogn) og gård-ejer Peter D.Hørmann (matr.nr. 1f, Gråmose, Thorning sogn).

Overfredningsnævnet har den 18. september 1961 besigtiget arealerne og forhandlet med de ankende og andre interesserede.

Vedr. Område I.

I overensstemmelse med hvad der bestemmes vedrørende område II ændres fredningsservitutten vedrørende eksisterende veje indenfor det fredede område I, pkt. 5 i slutningen således, at fredningskendelsen kun pålægger ejerne at tåle almenhedens færdsel til fods eller på cykle.

Med fiskeriejer Vald. Sørensen, der efter fredningskendelsens afsigelse havde foretaget visse jordarbejder indenfor det fredede område for at skaffe bedre vejforbindelse til sin minkfarm, og som i den anledning har vedtaget en bøde for overtrædelse af naturfredningsloven, er der opnået enighed om, at den udbedrede kørevej fortsat må benyttes, men at den - så længe den eksisterer - skal bevares i sin nuværende, delvis tilsåede tilstand og ikke må udvides. Med klageren er der endvidere opnået mindelig overenskomst om, at fredningserstatningen fastsættes uforandret til 3.000 kr.

Med gårdejer Carl Johan Nielsen er der opnået mindelig overenskomst om, at den fredede del af matr.nr. 9a, Almind by og sogn, skal henligge i stedseværende græs eller have lov til at springe i lyng. Erstatningen for den således ændrede fredning

er ved overenskomst fastsat til 1.000 kr.

I afsnittet om erstatninger vedrørende område I i fredningsnævnets kendelse, afsnit ad 3, er erstatningen til gårdejer Bjevind Klausen ved en fejlskrift anført til 600 kr. Erstatningen er ved kendelsen, som det fremgår af dennes konklusion, ansat til 400 kr.

Vedr. Område II.

De ankende Magnus Vestergaard Christiansen og Verner Bøgelund Mortensen har gjort gældende, at fredningskendelsens bestemmelse om offentlighedens færdsel til fods og med de transportmidler, som vejens tilstand muliggør, på den del af hærvejen langs Kongemosen, der går over deres ejendomme, vil medføre betydelige merudgifter til vedligeholdelse af vejen. De har godtgjort, at vedkommende kommuner ikke vil overtage vedligeholdelsen af vejen.

I denne anledning har Overfredningsnævnet besluttet at ændre fredningsservitutten vedrørende den del af hærvejen, der forløber langs østsiden af Kongemosen, og som ligger indenfor fredningskendelsens område II, således at den får følgende ordlyd:

"Vejen fredes med sin nuværende beliggenhed, således at den stedse skal henligge som jord- eller grusvej i en bredde af 6 alen.

Det er således ikke ejerne tilladt at forlægge vejen eller at forsyne den med fast belægning. Vejarcalet skal være udlagt som vej og skal være åben for almenhedens færdsel til fods eller på cykle.

Ejerne bevarer herefter uhindret af denne fredningskendelse adgangen til i henhold til § 15 i lov nr. 95 af 29. marts 1957 om bestyrelsen af de offentlige veje at få vejen ned-

lagt som almenvej med den virkning, at ejerne efter en eventuel nedlægning vil kunne hindre almenhedens færdsel med motorkøretøjer.

Under disse omstændigheder vil de vedligeholdelsesudgifter og andre ulemper, der måtte kunne tilskrives fredningen, blive begrænsede. Med de ankendes samtykke har Overfredningsnævnet herefter tillagt ejerne af pågældende strækning af hærvejen følgende erstatninger:

Johanne K.Johansen, matr.nr.1 <u>v</u> , N.Hvam, Vium sogn ...	100	kr.
Christen Christensen Ryttergaard, matr.nr.1 <u>p</u> , 1 <u>q</u> , N.Hvam, Vium sogn	800	-
Magnus Vestergaard Christiansen, matr.nr.2 <u>b</u> , O.Hvam, Vium sogn og matr.nr. 6, Konge- mosen, Vium sogn	1500	-
Aage Thorvald Nielsen, matr.nr.4, Kongemosen, Vium sogn	300	-
Peder Pedersen, matr.nr. 1 <u>a</u> <u>t</u> , N.Hvam, Vium sogn	800	-
Agner Christensen, matr.nr.1 <u>c</u> , N.Hvam, Vium sogn	200	-
Verner Bøgelund Mortensen, matr.nr.5 <u>b</u> , Lysgaard by og sogn	1000	-
Niels Peter Jensen, matr.nr. 5 <u>e</u> , Lysgaard by og sogn	900	-
Jens Sloth, matr.nr. 6 <u>e</u> , Lysgaard by og sogn	300	-
Peder Marius Pedersen, matr.nr.3 <u>a</u> , Lysgaard by og sogn	300	-
Johannes Laursen, matr.nr.2 <u>c</u> m.fl., Lysgaard by og s..	400	-

Det tilføjes, at det ved besigtigelse i november 1962 er konstateret, at vejen henligger som vej i hele den freddede udstrækning.

Vedr. Område III.

Overfredningsnævnet har besluttet at ændre frednings-

kendelsens bestemmelser om den nord-sydgående vej over åen, der efter det for Overfredningsnævnet foreliggende er en almenvej, i overensstemmelse med, hvad der er bestemt om hærvejen i område II.

Denne vej undergives herefter følgende bestemmelser:

"Vejen skal henligge i sin nuværende bredde og kan vedligeholdes med grus o.l.; men den må ikke forsynes med fast vejbelægning. Stenkisten, hvorover vejen er ført over åen, må ikke beskadiges eller fjernes. Vejen skal være åben for almenhedens adgang til fods eller på cykle."

Ejerne bevarer således også for så vidt angår dette vejstykke adgangen til i henhold til § 15 i vejbestyrelsesloven at få vejen nedlagt som almenvej og derefter hindre færdsel med motorkøretøjer.

Den over matr.nr. 1f, Stenrøgel, forløbende vej er en privat vej, og denne kendelse tillægger ikke almenheden nogen ret til at færdes herpå.

Grænsen for den fredede del af matr.nr. 1a, Bækgård, ændres således, at det sydvestlige hjørne lige nord for gården udgår af fredningen.

Med de ankende fru Amalie Jensen og fru Signe Jepsen er opnået mindelig overenskomst om erstatningens fastsættelse til henholdsvis 1300 kr. og 5300 kr.

Vedr. Område IV.

Der er opnået mindelig overenskomst med gårdejer P.Hørmann om fastsættelse af det ved fredningen forvoldte tab til 6000 kr.

På parkeringspladsen på hovedvej 13 syd for det fre-

dede areal opsættes et vejviserskilt til lyngbakken.

Da Overfredningsnævnet iøvrigt kan tiltræde det i kendelsen anførte, vil denne være at stadfæste med de af det foranstående følgende ændringer.

4 kort nr. Vj. 119 A - B - C - D visende grænserne for de fredede arealer er vedhæftet nærværende kendelse.

T h i b e s t e m m e s :

Den af fredningsnævnet for Viborg amtsrådskreds den 8. september 1960 afsagte kendelse vedrørende fredning af dele af den jyske hærvej i Viborg amt stadfæstes med de af foranstående følgende ændringer.

I erstatning udbetales

fiskeriejer Valdemar Sørensen, Ravnstrup Savmølle, Ravnstrup	3000 kr.
gårdejer Carl Johan Nielsen, Gl.Almind pr.Rudholm .	1000 -
gårdejer Ejvind Klausen, Almind pr. Rudholm	400 -
gårdejer Niels Christensen, Almind pr. Rudholm	700 -
gårdejer Henning Mortensen, Krabbeby	3000 -
fru Emma Nielsen, Katballe	500 -
fru Johanne Kathrina Johansen, N.Hvam	100 -
gårdejer Christen Christensen Ryttergård, N.Hvam ..	800 -
gårdejer Magnus Vestergård Christiansen, O.Hvam, v/ lrs. K.Hjerrild Nielsen, Kjellerup	1500 -
gårdejer Aage Thorvald Nielsen, Hvam	300 -
gårdejer Peder Pedersen, N.Hvam	800 -
gårdejer Agner Christensen, N.Hvam	200 -
gårdejer Verner Bøgelund Mortensen, Lysgaard, v/ lrs. K.Hjerrild Nielsen, Kjellerup	1000 -
gårdejer Niels Peter Jensen, Lysgaard	900 -
transport	<hr/> 14.200 kr.

	transport	14.200 kr.
gårdejer Jens Sloth, Lysgaard		300 -
gårdejer Peder Marius Pedersen, Lysgaard		300 -
gårdejer Johannes Laursen, Lysgaard		400 -
fru Amalie Jensen, Voer, v/lrs.Chr.Tollestrup, Kjellerup		1300 -
fru Signe Jeppesen, Bakgaard, v/lrs. K.Hjerrild Nielsen, Kjellerup		5300 -
gårdejer G.P.Hørmann, Gråmose,Engesvang		6000 -
		<hr/>
		27.800 kr.

Erstatningsbeløbene forrentes med 5% p.a. fra den 8. september 1960 at regne, og til betaling sker. 1000 kr. af den fru Amalie Jensen tilkommende erstatning forrentes dog fra 27. april 1959

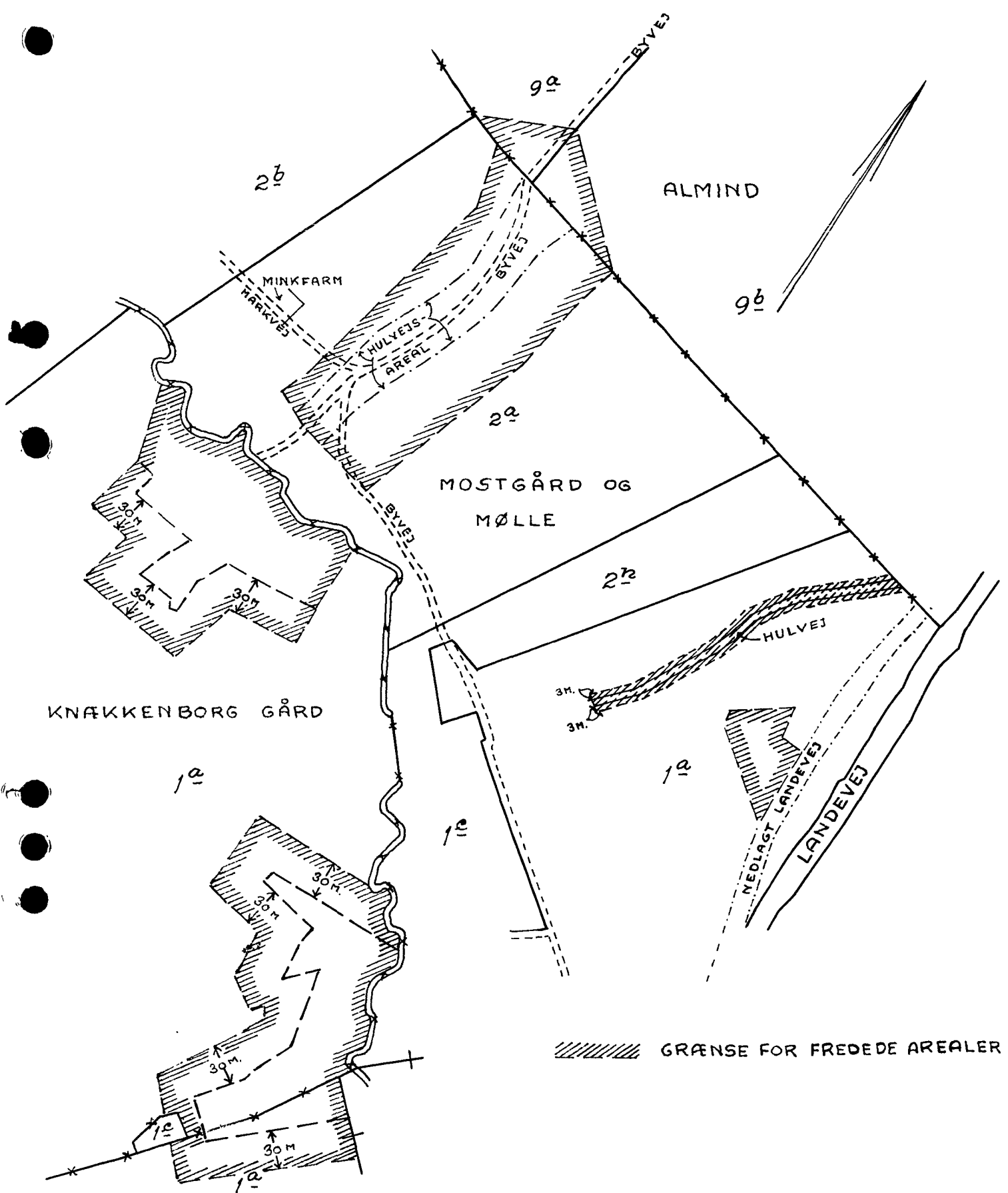
Erstatningerne udredes med 3/4 af statskassen og 1/4 af Viborg amtsfond og de i amtsråds kredsen beliggende købstad-kommuner efter folketal i henhold til den senest offentliggjorte folketælling.

Udskriftens rigtighed

bekræftes

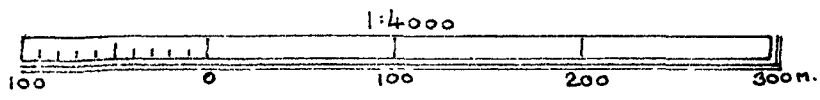
Kaas Petersen

Kaas-Petersen

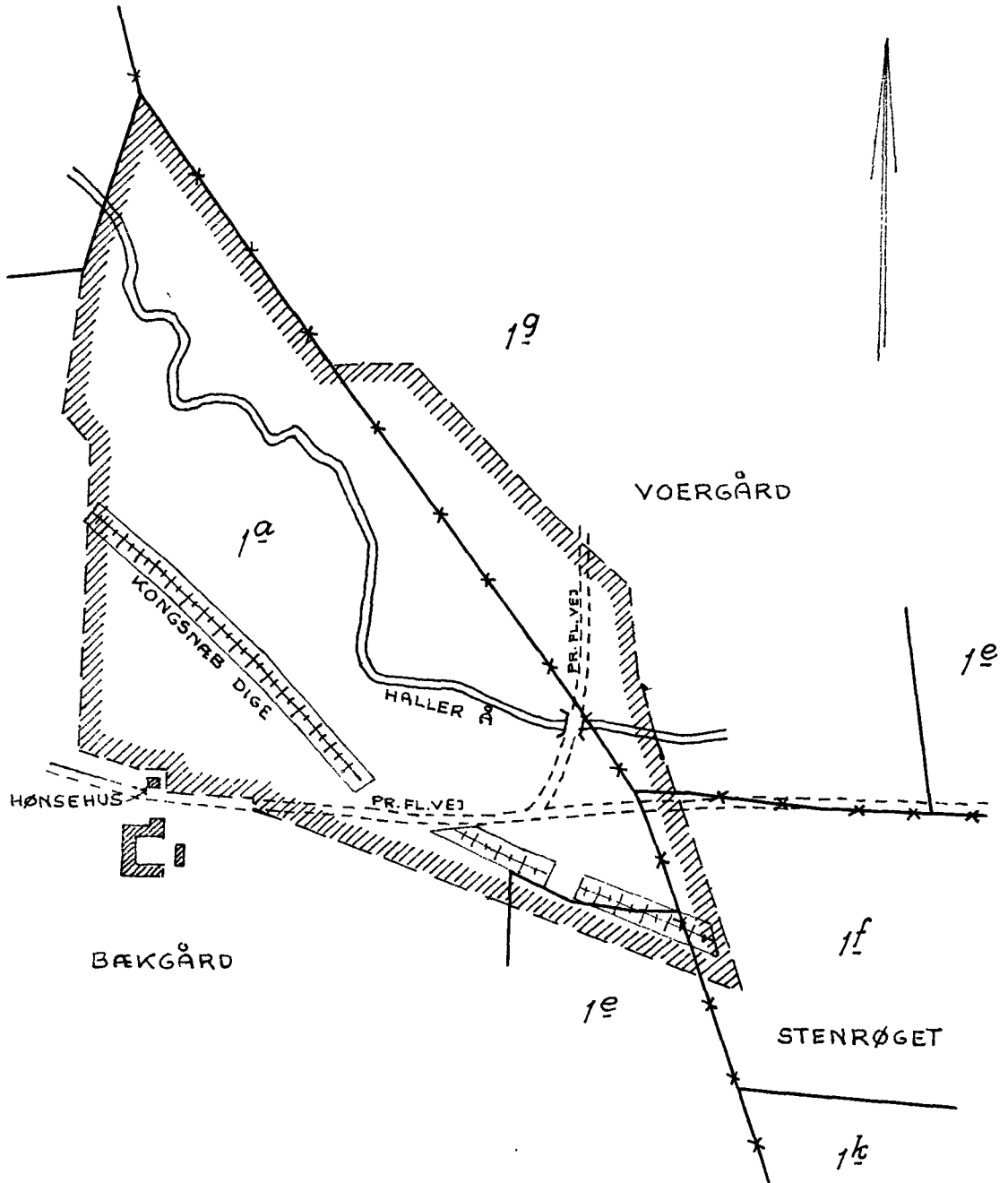

 GRÆNSE FOR FREDEDE AREALER

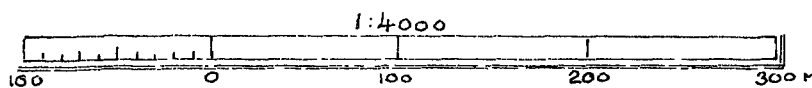
NEDER KATBALLE

Naturfredningskonsulentens kontor København d. 10-10-63.	
By:	ALMIND. M. FL.
Sogn:	ALMIND. M. FL.
Plan nr.	VI. 119 A.

////// GRÆNSE FOR FREDET AREAL

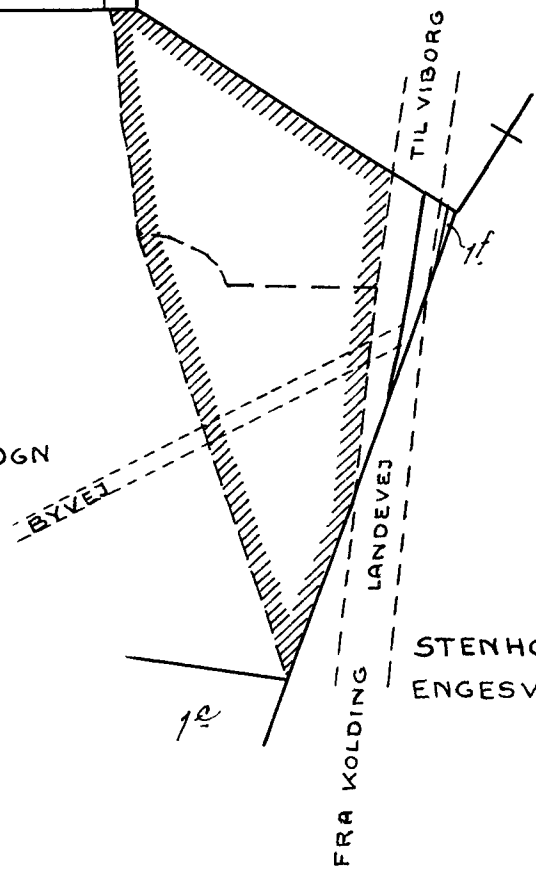

Naturfredningskonsulentens kontor København d. 10-10-63.
By: BÆKGÅRD . M. FL.
Sogn: THORNING M. FL.
Plan nr. VI. 119 C.

GRÅMOSE, TORNING SOGN
VESTER OG ØSTER
CHRISTIANSHØJ,
KRAGELUND SOGN

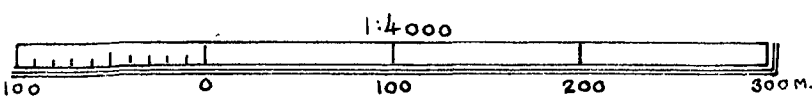
GRÅMOSE HEDE, ENGESVANG SOGN

STENHOLT BY,
ENGESVANG SOGN

se

////// GRÆNSE FOR FREDET AREAL

Naturfredningskonsulentens kontor København d. 10-10-63
By: GRÅMOSE HEDE
Sogn: ENGESVANG
Plan nr. VI. 119 D.

FREDNINGSNÆVNET >

K E N D E L S E

afsagt den 8' september 1960
af fredningsnævnet for Viborg amtsrådskreds
i sagen om

fredning af dele af den jydsk hærvej i Viborg amt.

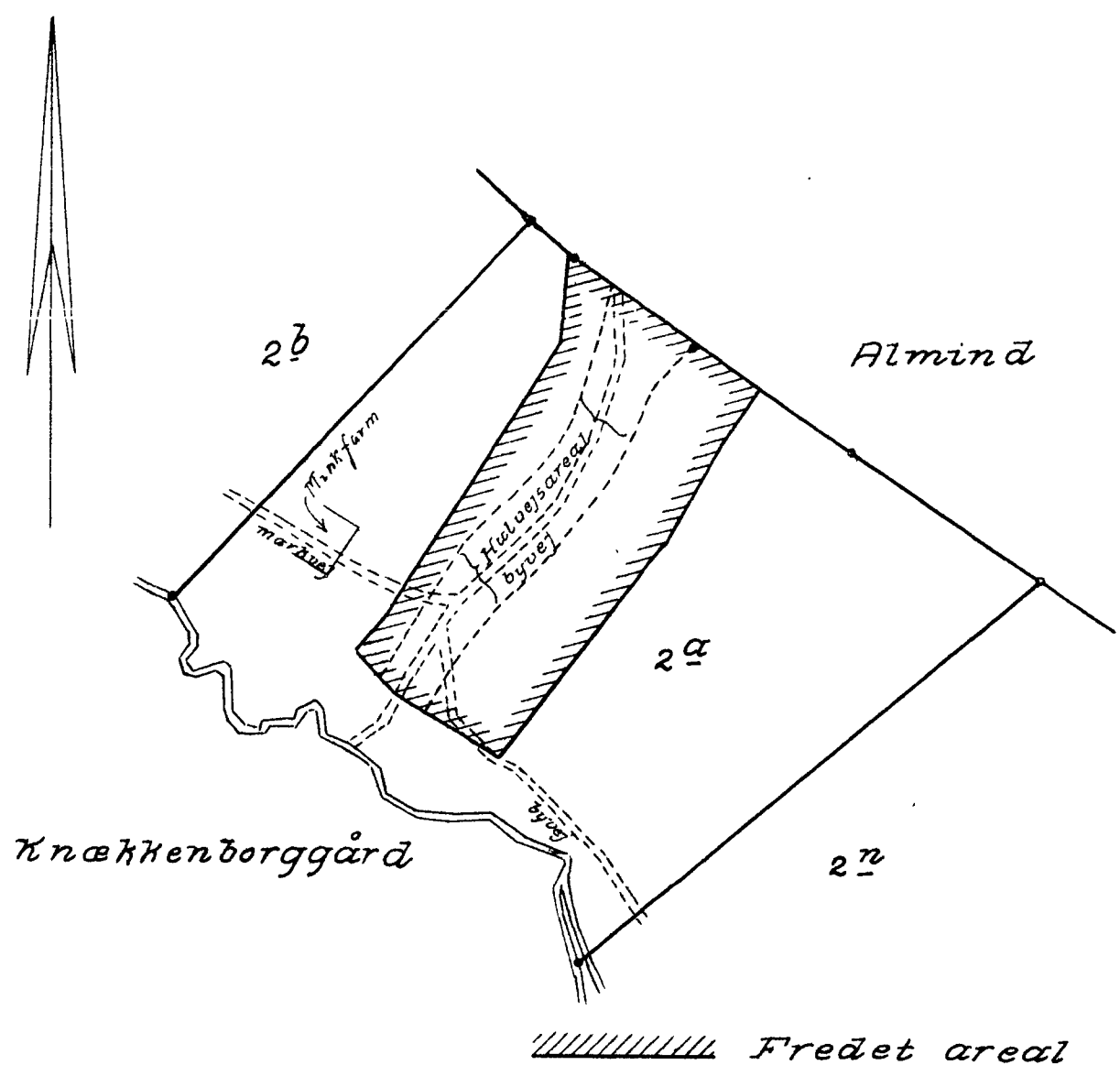
CITERET FULDT UD I OFN KENDELSE AF 27/8 1963

At denne kort-genpart er nøjagtig genpart af det originale kort vedrørende ejendomsretten(e)

mbt. nr. 2 α, Mostgård og Mølle
attesteres herved. Viborg d. 23. oktbr. 1959

Justitsministeriets genpartskalkuleret. Til kort.

Højesteret Hørm

////// Fredet areal

Mostgård og Mølle

Almind sogn
Lysgård herred
Viborg amt
Målforshold 1:4000

Bestillingsformular

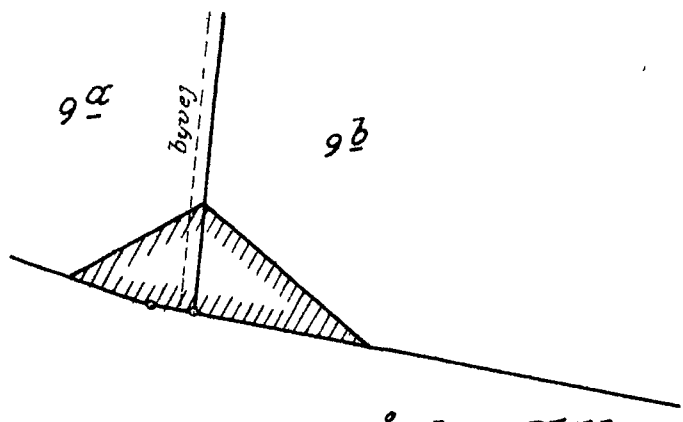
Y-1 fløj

Justitsministeriets genpartkalkuleret. Til kort.

At denne kort-genpart er nøjagtig genpart af det originale kort vedrørende ejendommen(e)

mbi. nr. 9^a og 9^b, Almind by
attesteres herved. Viborg d. 29. oktbr. 1959.

Navn: H. J. S. Sørensen

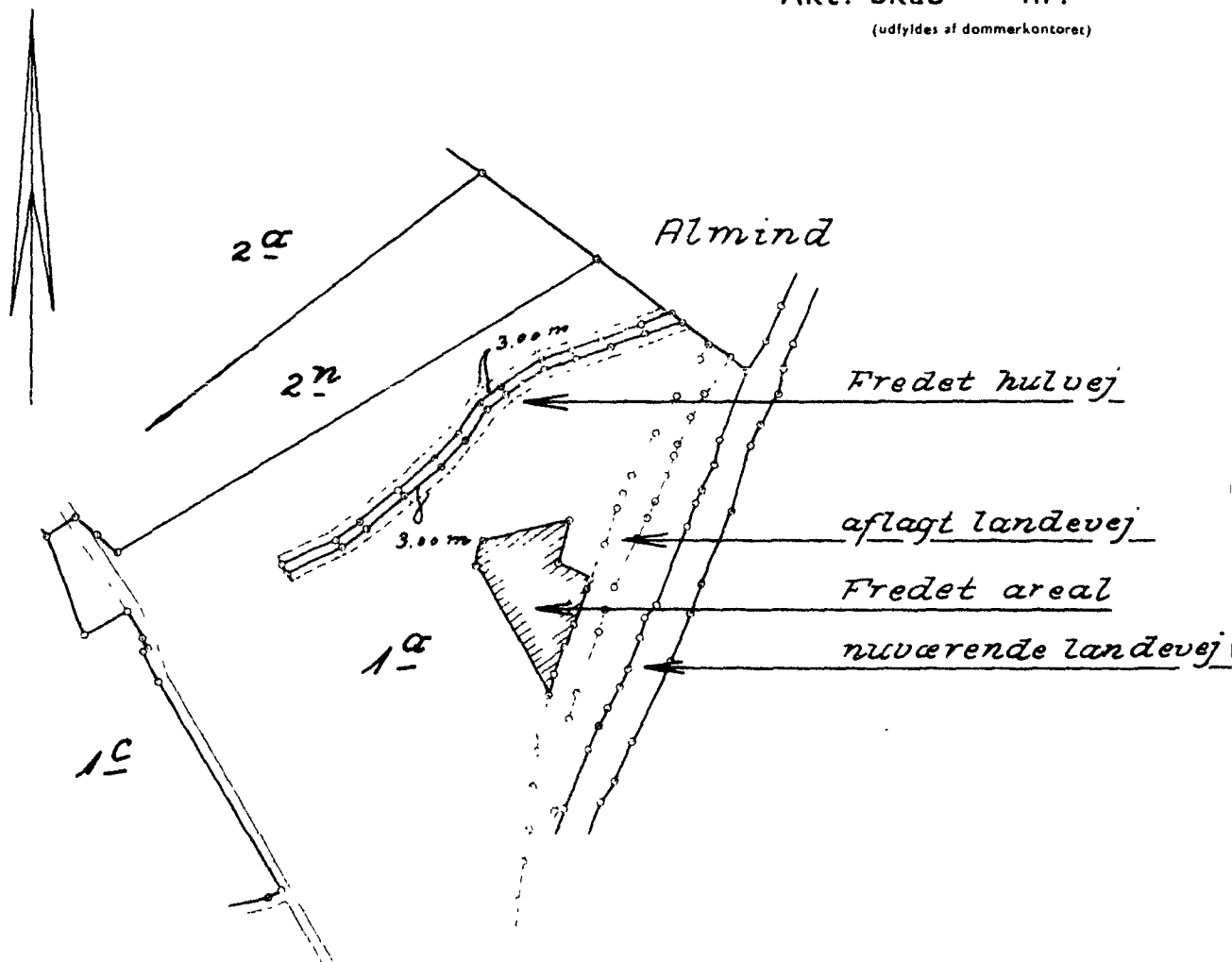
Mostgård og Mølle

/////// Fredet areal

Almind by
Almind sogn
Lysgård herred
Viborg amt
Målfornhold 1:4000

Bestillings-
formular

Y-1 fløj

At denne kort-genpart er nøjagtig genpart af det originale kort vedrørende ejendommen(s)

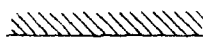
nr. 1^a, Mostgård og Mølle
attesteres herved. Viborg d. 10. maj 1960

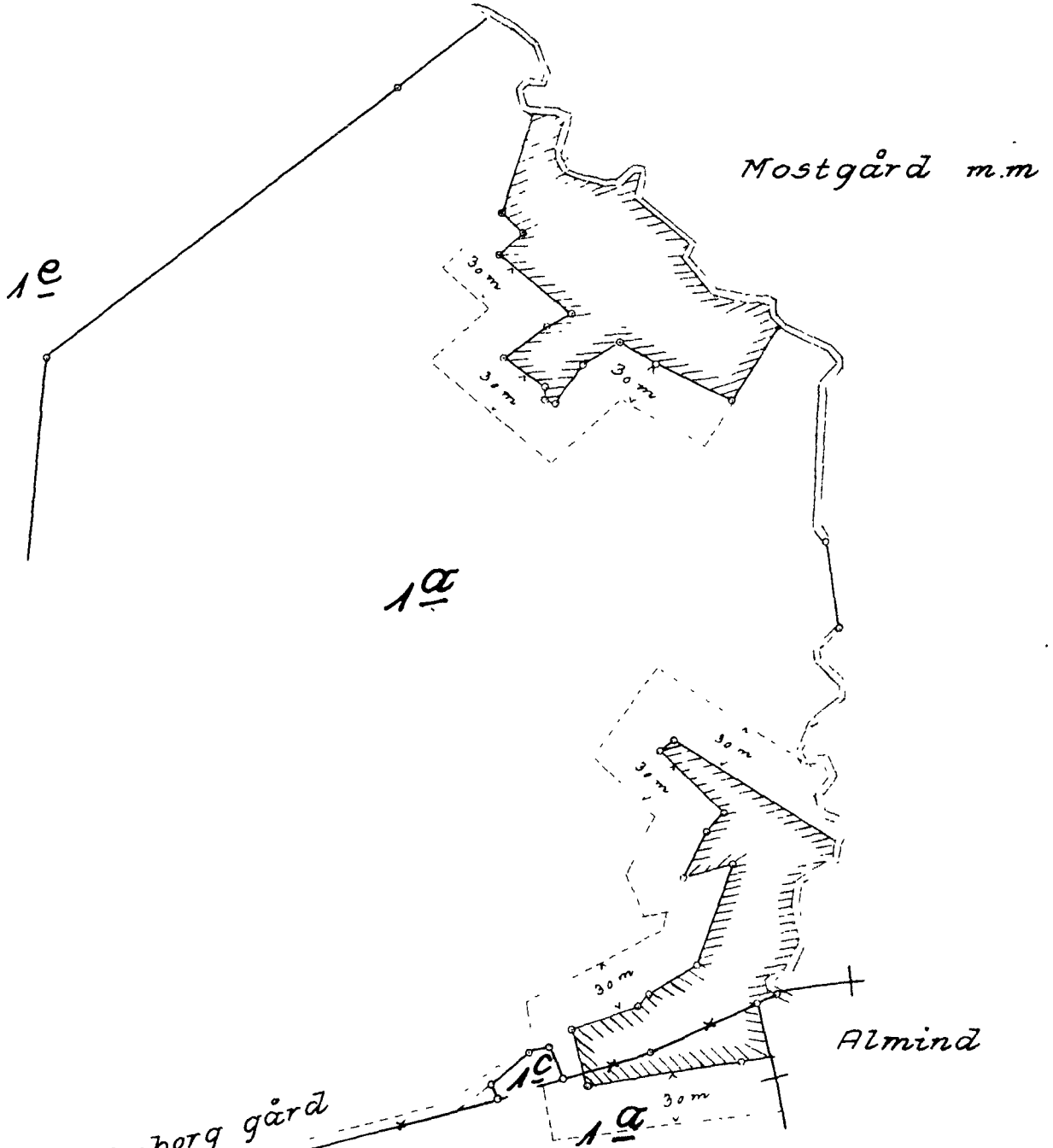
Navn

H. J. Schyde + Christensen

Matr. nr. 1^a
Mostgård og Mølle
 Almind sogn
 Lysgård herred
 Viborg amt

Målforshold 1:4000

 Fredet areal

Knækkeborg gård
Neder Katballe by

Terrain af matr. nr. 1^a,
Knækkeborg gård
og af matr. 1^a,
Neder Katballe by,
Lysgård sogn
Lysgård herred
Viborg amt

At denne kort-genpart er nøjagtig genpart af det originale kort vedrørende ejendommen(e)

nr. 1^a, Knækkeborg gård og 1^b, Neder Katballe by
attesteres herved. Viborg d. 17. maj 1960

Justitsministeriets genpartskalkuleret, Til kort.

Bestillings-
formular

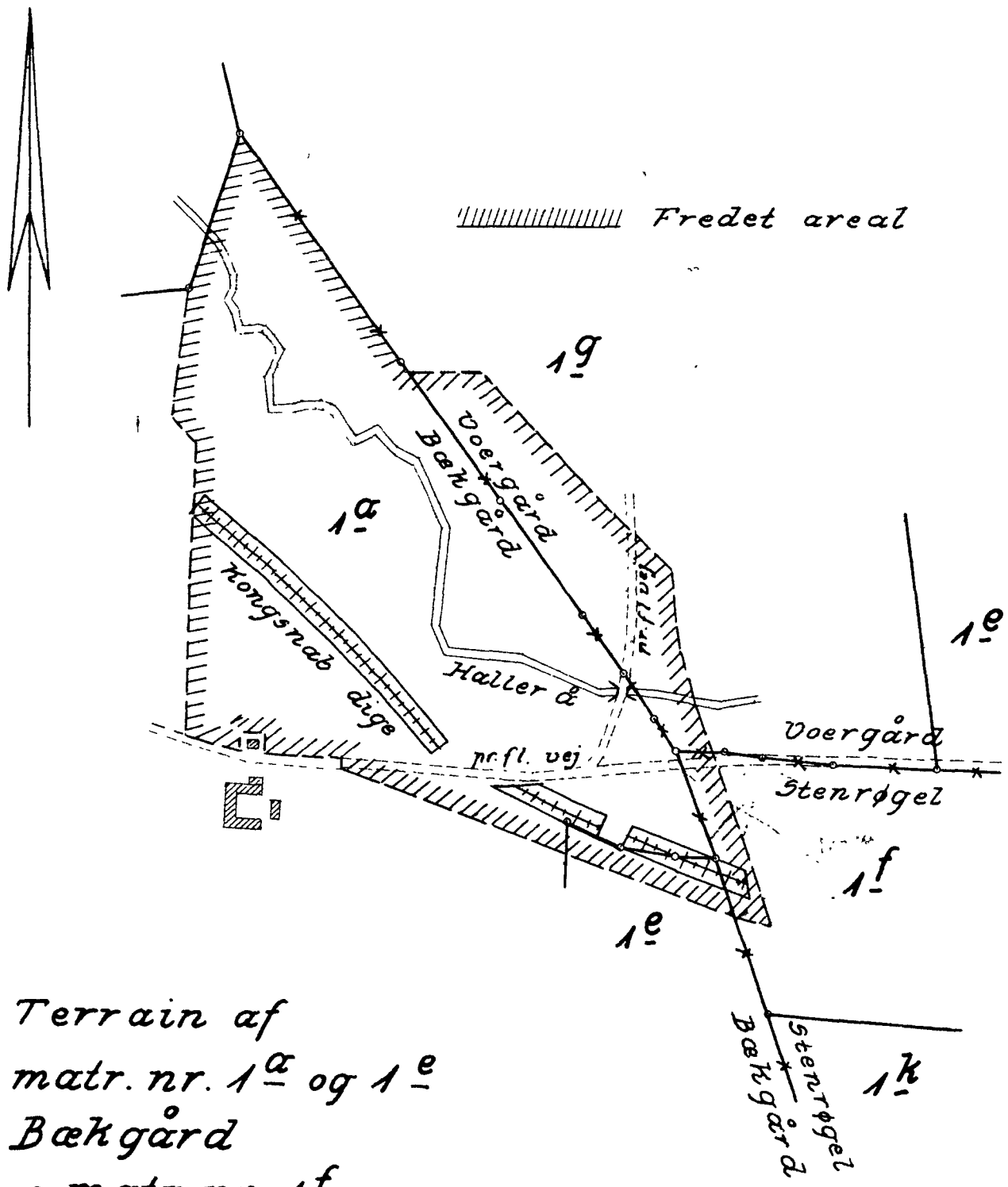
Y-1 fløj

1:4000

Just.: sm. rister ets genpartkalkuleret. Til kort.

At denne kort-gespart er nøjagtig gespart af det originale kort vedrørende (sejendommen) dele af nr. 1^g og 1^e Bækgaard, Stenrøgel og 1^g Voergård Viborg d. 16. apr. 1960 Navn: H. J. S. Jørgensen + Jørgensen.

Bestillings-formular Y-1 fløj Børup & Kjeldskov A/S.

Terrain af
matr. nr. 1^a og 1^e
Bækgaard
og matr. nr. 1^f
Stenrøgel
Thorning sogn
samt matr. nr. 1^g
Voergård
Vinderslev sogn
Lysgård herred
Viborg amt

Målforshold 1:4000

Jusministeriets genpartkalkuleret. Til kort.

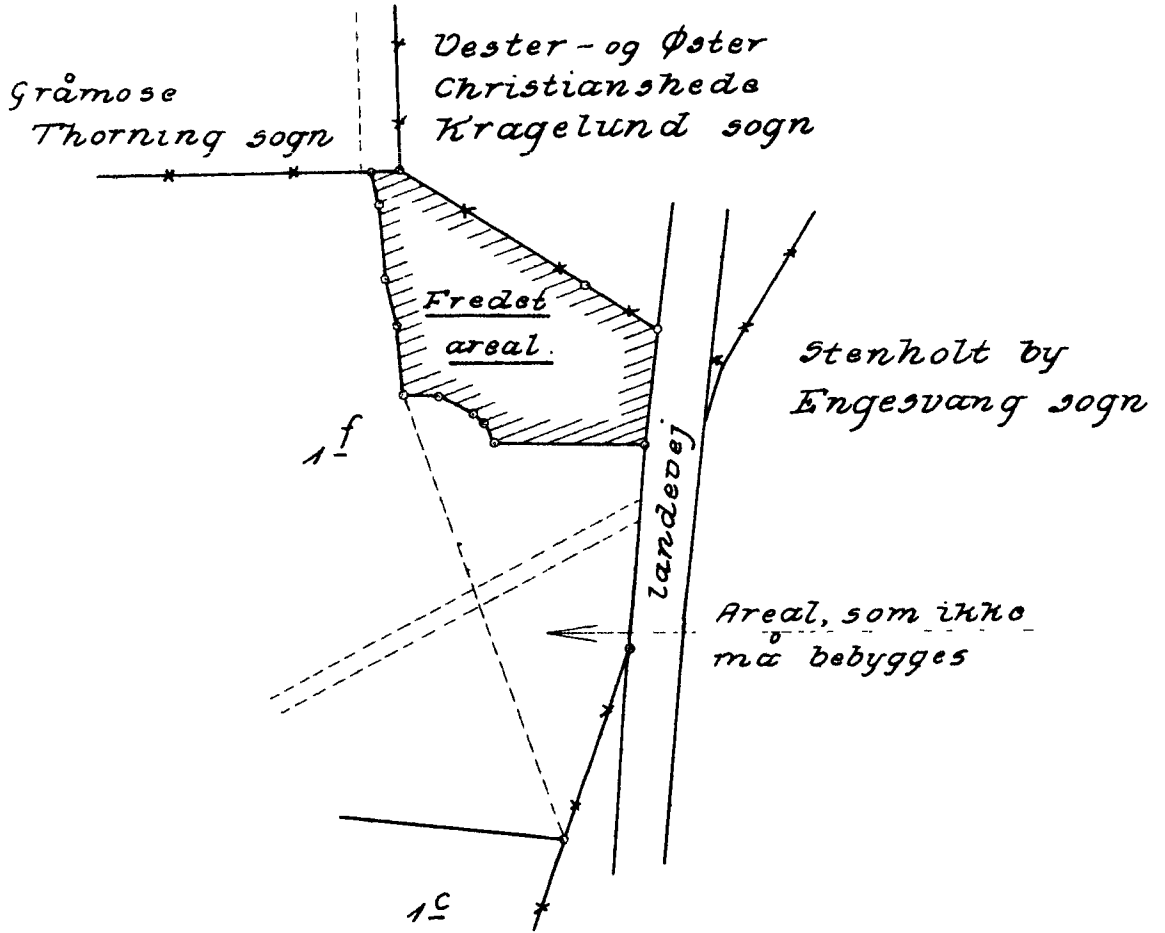
At denne kort-genpart er nøjagtig genpart af det originale kort vedrørende (ejendommen) det af

matr. nr. 1^f, Gråmose Hede
attesteres herved. Viborg d. 15. juni 1960

Bestillingsformular

Y-1 fløj

Jensen & Kjeldskov A/S

Terrain af
 matr. nr. 1^f
 Gråmose Hede
 Engesvang sogn
 Hids herred
 Viborg amt

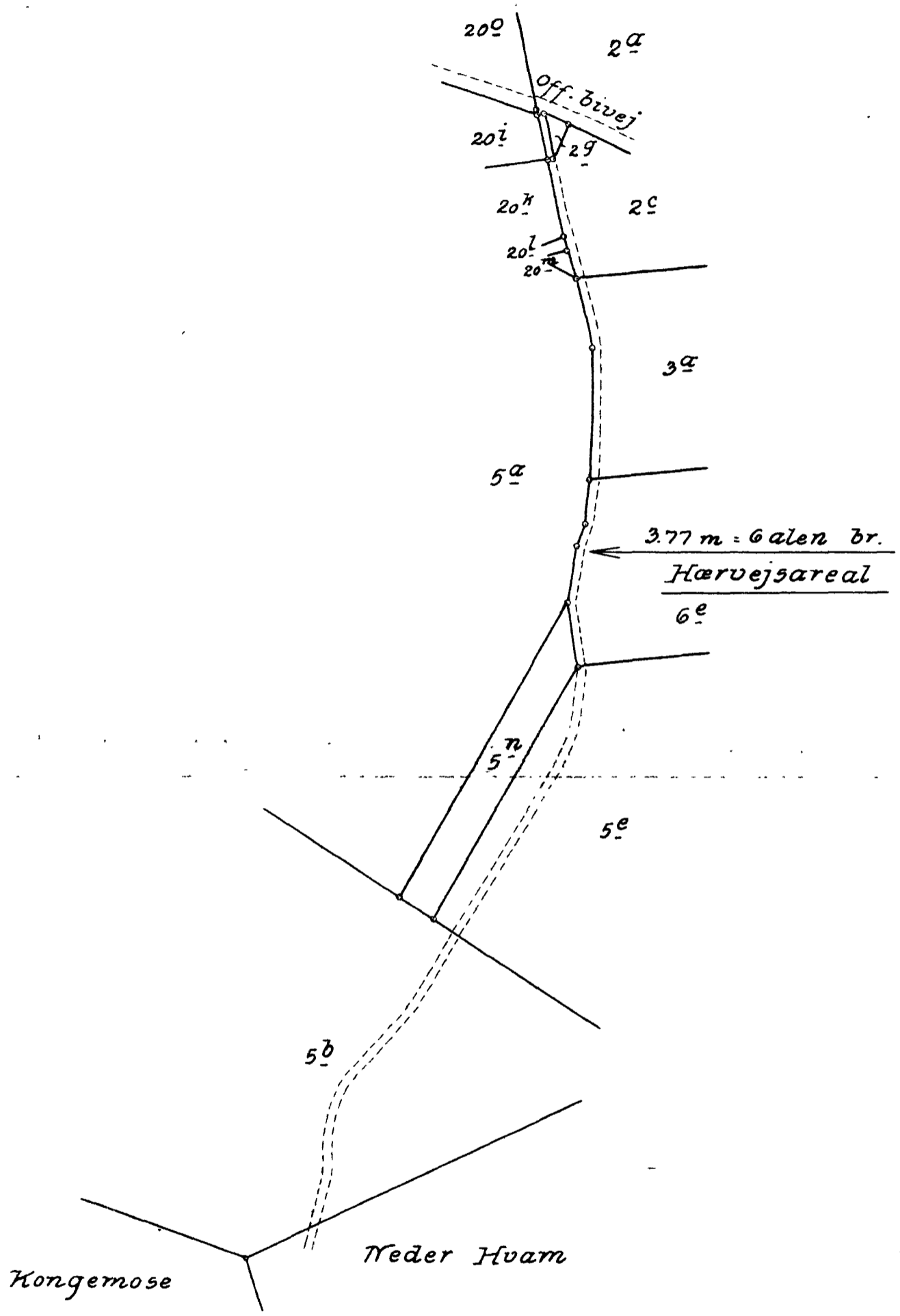
Målförhold 1:4000

At denne kort-genpart er nøjagtig genpart af det originale kort vedrørende ejendommen(e)

nr. 5b, 5e, 6e, 3a og 2c
attesteres herved. Viborg

Lysgård by
d. 20. juni 1959.

Navn: H. G. Sørensen H. Arny

Terrain af
Lysgård by
 Lysgård sogn
 Lysgård herred
 Viborg amt
 Målfornhold 1:4000

Akt: Skab nr.
 (udfyldes af dommerkontoret)

Y-2 fløj

Beskrivelsesformular

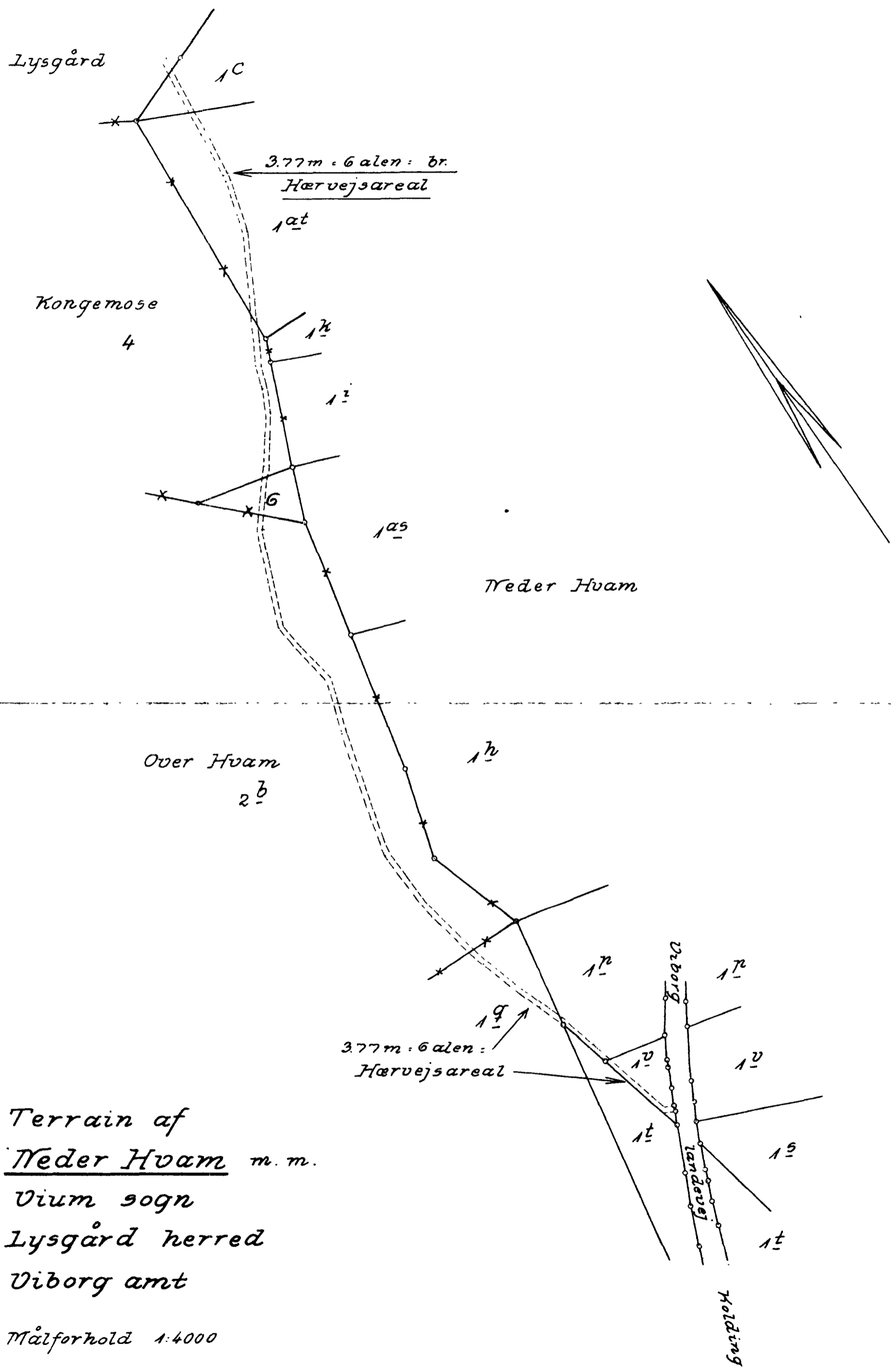
At denne kort-genpart er nøjagtig genpart af det originale kort vedrørende ejendommen(e)

nr. $1^c, 1^{at}, 1^f, 1^r, 1^v$
attesteres herved. Viborg

Neder Hvam m.m.
d. 12. apr. 1960

Navn H. G. Lysselt Amm.

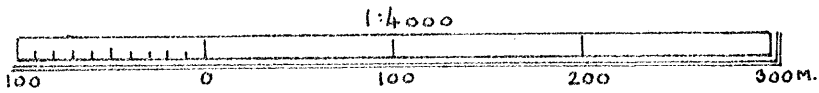
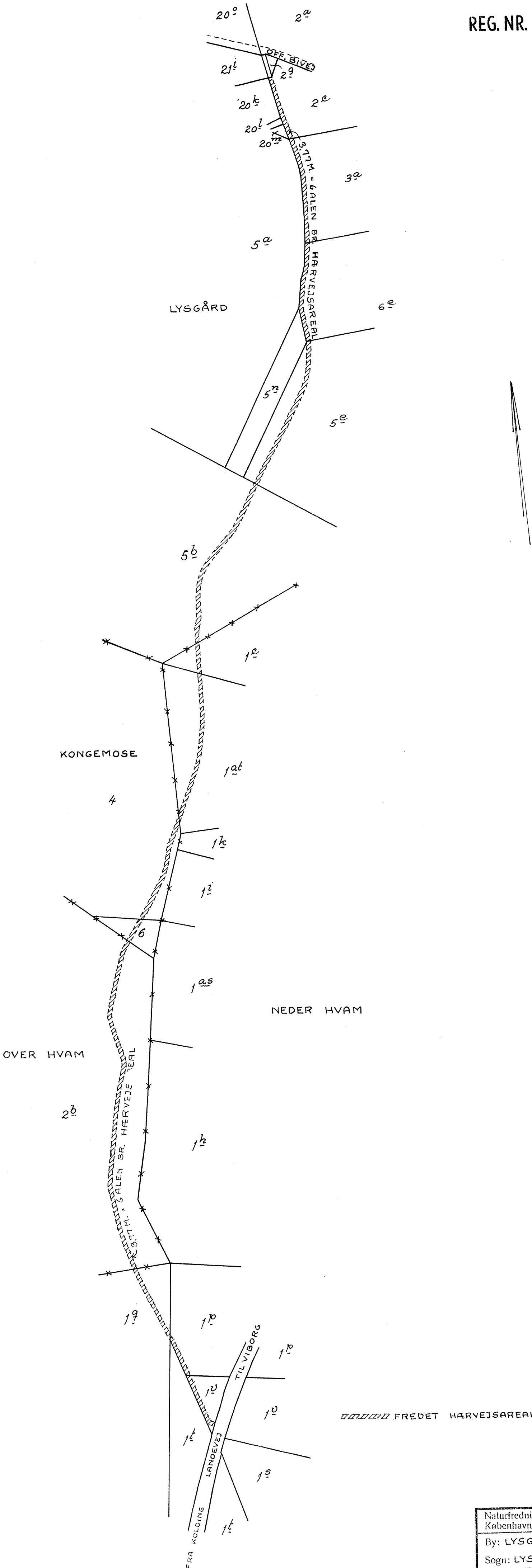
Justitsministeriets genpartskartlæring. Til kort.

Terrain af
Neder Hvam m.m.
 Vium sogn
 Lysgård herred
 Viborg amt
 Målforshold 1:4000

Akt: Skab nr.
(udfyldes af dommerkontoret)

KORT>

Naturfredningskonsulentens kontor København d. 10-10-63.
By: LYSGÅRD, M.F.L.
Sogn: LYSGÅRD.
Plan nr. VI. 119 B.

Den 27. november 2013

FN 2013.98: Naturgenopretning ved Haller Å

Fredningsnævnet har den 19. september 2013 modtaget en udtalelse fra Silkeborg Kommune i anledning af en ansøgning om naturgenopretning ved Haller Å på ejendommen matr. nr. 1a Bækgård, Thorning, 8620 Kjellerup.

Ejendommen er omfattet af Overfredningsnævnets afgørelse af 27. august 1963 om fredning af den Jyske Hærvej. Fredningen bestemmer, at arealerne skal henligge i deres nuværende tilstand og indeholder i øvrigt bestemmelser om terrænændringer.

Fredningsnævnet skal derfor meddele dispensation fra fredningsbestemmelserne, hvis projektet skal gennemføres.

Fredningsnævnet har behandlet sagen på et møde den 29. oktober 2013 og har herefter besluttet at meddele dispensation i sagen. Begrundelsen for afgørelsen er anført nedenfor i afsnittet om fredningsnævnets afgørelse.

Sagens baggrund

Den 19. september 2013 modtog fredningsnævnet følgende udtalelse fra Silkeborg Kommune:

”Silkeborg Kommune, Teknik- og Miljøafdelingen, har sammen med lodsejere og Karup Å-sammenslutningen udarbejdet et projekt for vandløbsrestaurering og naturgenopretning ved Haller Å. En del af projektområdet ligger inden for fredning og kræver derfor Fredningsnævnets tilladelse. Det drejer sig om matr. nr. 1a Bækgård, Thorning.

Beliggenhed:

...

Ansøgningen

Haller Å er et kommunalt vandløb, der for mange år siden er blevet rettet ud i ådalen. Projektet omfatter genslyngning af vandløbet i ådalen, så det videst muligt får sin naturlige forløb tilbage, samt forbedre gyde- og opvækstmulighederne for ørred og rentvandsarter ved udlægning af grus-/ og stenbanker i vandløbet.

Vedr. det fredede område fremgår følgende af ansøgningen:

”På matr. nr. 1a, Bækgård, Thorning lægges vandløbet tilbage i de oprindelige slyngninger. De oprindelige slyngninger oprensnes for aflejret materiale. Vandløbet anlægges med en variabel bundbredde på ca. 1,5 m. Arbejdet udføres tørt. Herefter lukkes der vand på. Det regulerede forløb af Haller Å dækkes dels med det oprensede materiale samt ved at opgravet materiale skubbes tilbage. Silkeborg Museum underrettes minimum 4 uger før anlægsarbejdet påbegyndes. Det er desuden aftalt med Silkeborg Museum, at der opsættes informationstavle om kultur og natur i området.

På hedeskrænterne øst for vandløbet genoptages afgræsning. Der foretages skånsom rydning af opvækst af træer og buske.

Anlægsarbejdet udføres så påvirkningerne på natur og kulturhistoriske værdier begrænses mest muligt. Kørsel udføres med maskiner der trykker mindst muligt og dermed efterlader minimale spor. Genslyngningerne graves tørt således at der først lukkes vand på genslyngningerne når gravearbejdet er afsluttet.”

Projektet vil ikke berøre fortidsmindet Bækgårdsdiget (også kaldet Kong Knaps dige), der er et forsvarsanlæg fra Middelalderen (dateret 1067-1199 e. kr.). Projektet udføres i tæt samarbejde med Museum Silkeborg.

Kommunens bemærkninger

Genslyngningen af Haller å og rydningen af træer og buske inden for det fredede område kræver Fredningsnævnets tilladelse jf. ovenstående bestemmelser.

Det er kommunens vurdering, at genslyngningen både landskabeligt og biologisk vil være en stor gevinst for området. Vandløbet ligger i dag kunstigt reguleret, men dets naturlige forløb kan tydeligt erkendes på luftfoto, og projektet vil følge dette oprindelige forløb. Da der ikke er tale om en yderligere regulering, men om en tilbageregulering af et unaturligt forløb, vurderes projektet ikke at være i konflikt med fredningskendelsens pkt. 5.

Den biologiske forbedring består bl.a. i, at genslyngningen begrænser okkerdannelsen i vandløbet og hæver pH, hvilket vil give bedre levevilkår for rentvandsarter af fx fisk og insekter.

Projektet kræver dog terrænregulering, idet det nuværende vandløbsprofil fyldes op, og det oprindelige forløb afgraves. Desuden ønsker ansøger at rydde opvækst af træer og buske, hvilket også kræver nævnets tilladelse.

Projektet er en del af et større vandløbsrestaureringsprojekt, der omfatter i alt over 3 km vandløbsstrækning, hvoraf de sidste ca. 500 m ligger inden for fredningen. På de øvrige strækninger af Haller Å omfatter projektet, udover genslyngning og fjernelse af spærringer, også udlægning

af grus/stenbanker til gavn for bl.a. ørred og for at hindre sommerudtørring, men dette forventes ikke at være nødvendigt inden for fredningen.

Da det ansøgte er naturforbedrende og også forbedrer landskabsoplevelsen, kan kommunen anbefale en tilladelse. Projektet understøtter efter kommunens vurdering fredningens formål.

Natura 2000 og bilag IV arter

Der må ikke gives tilladelser og dispensationer til projekter, der kan skade de internationale naturbeskyttelsesområder eller de strengt beskyttede arter, jf. Habitatdirektivet og det tilhørende bilag IV. De mulige påvirkninger skal derfor vurderes i sagsbehandlingen.

Arealet ligger ca. 5 km fra nærmeste internationale naturbeskyttelsesområde, EF-habitatområde nr. 228 Stenholt Skov og Stenholt Mose. På grund af afstanden vurderes der ikke at være risiko for mulig påvirkning af det internationale naturbeskyttelsesområde.

Projektet forventes at gavne bilag IV arterne Odder og Bæklampret.

./. Ansøgning med bilag vedlægges til Fredningsnævnets behandling.

Andre tilladelser

Det ansøgte kræver tilladelse efter naturbeskyttelseslovens §§ 3, 16 og 18 samt vandløbsloven. Kommunen fortsætter behandlingen af sagen efter disse bestemmelser, hvis Fredningsnævnet meddeler tilladelse.”

Fredningsnævnet har i medfør af naturbeskyttelseslovens § 33, stk. 4, anmodet Naturstyrelsen om teknisk bistand i sagen. I Naturstyrelsens udtalelse af 18. oktober 2013 er herefter anført følgende:

”Nedenstående oplysninger og bemærkninger skal alene ses som svar på anmodningen om teknisk bistand og kan hverken tages som udtryk for, at Naturstyrelsen anbefaler en dispensation til det ansøgte eller det modsatte.

Ansøgningen

Silkeborg Kommune har sammen med lodsejere og Karup Å-sammenslutningen udarbejdet et projekt for vandløbsrestaurering og naturgenopretning ved Haller Å. Matr. nr. 1a Bækgård, Thorning udgør den del af projektområdet som ligger inden for fredning. Her ønsker man at genslynge åen – se nedenstående luftfoto.

På matr. nr. 1a, Bækgård, Thorning lægges vandløbet tilbage i de oprindelige slyngninger. De oprindelige slyngninger oprensnes for aflejret materiale, og vandløbet anlægges med en variabel bundbredde på ca. 1,5 m. Arbejdet udføres tørt. Herefter lukkes der vand på. Det regulerede forløb af Haller Å dækkes dels med det oprensede materiale samt ved at opgravet materiale skubbes tilbage. Se afsnittet "ansøgning" i kommunens udtalelse for flere detaljer.

Fredningen

Ejendommen er omfattet af fredningen af den Jyske Hærvej, Overfredningsnævnets kendelse af 27. august 1963, kendelsens del III, arealer omkring Bækgårdsdiget v. Haller å.

Fredningens formål er følgende:

1. Arealerne skal henligge i deres nuværende tilstand.

Det fremhæves særlig, at der ikke må ske noget indgreb i Bækgårdsdiget (vold med bagved liggende grav) eller vejføringen over åen.

Andre relevante bestemmelser i fredningen:

2. Det gælder iøvrigt, at der ikke på de fredede arealer må foretages ændringer i terrænformerne ved afgravning, opløjning eller planering og således ej heller gravning af tørv, sten, sand, grus o.l.

Det tidligere opgravede areal nord for diget kan dog planeres og udlægges med græs.

3. Arealet mellem åen og vejen, der henligger i græs kan benyttes som hidtil, således at græsset kan fornyes, medens opdyrkning eller beplantning ikke må finde sted.

Ved fornyelse af græsset kan arealet pløjes dog kun indtil 3 meter fra digets fod eller kanten af graven.

Iøvrigt må der ikke ske indgreb i vegetationen. Lyngbevoksede arealer må ikke opdyrkes eller tilplantes, gødes eller tilsås med kulturplanter. Det beplantede areal syd for digets vestlige del mellem dette og "Bækgård" må afdrives og nyplantes. Beplantningen mellem diget og åen og inden for en afstand af 25 meter syd for digets fod kan afdrives, men nyplantning må ikke finde sted. Bevarelsen af enkelte træer eller trægrupper kan ske efter aftale med fredningsnævnet. Der må ikke plantes nye levende hegn o.l., men eksisterende hegn kan fornyes. Der kan dog plantes allétræer langs vejen fra "Bækgård" mod øst indtil vejen skærer diget.

Selvsåede træer på de fredede arealer kan fjernes ved fredningsnævnets foranstaltning.

5. Haller åens løb må ikke inden for det fredede område reguleres yderligere.

Ejendommen

Arealet er en del af en større landbrugsejendom. Den konkrete matrikel nummer 1a Bækgård, Thorning har et areal på 624410m². Arealet ligger i landzone og ejes af Peter Jeppesen.

Øvrig regulering/planlægning på arealet

Kommunen har allerede oplyst om den øvrige regulering af arealet.

Øvrige bemærkninger

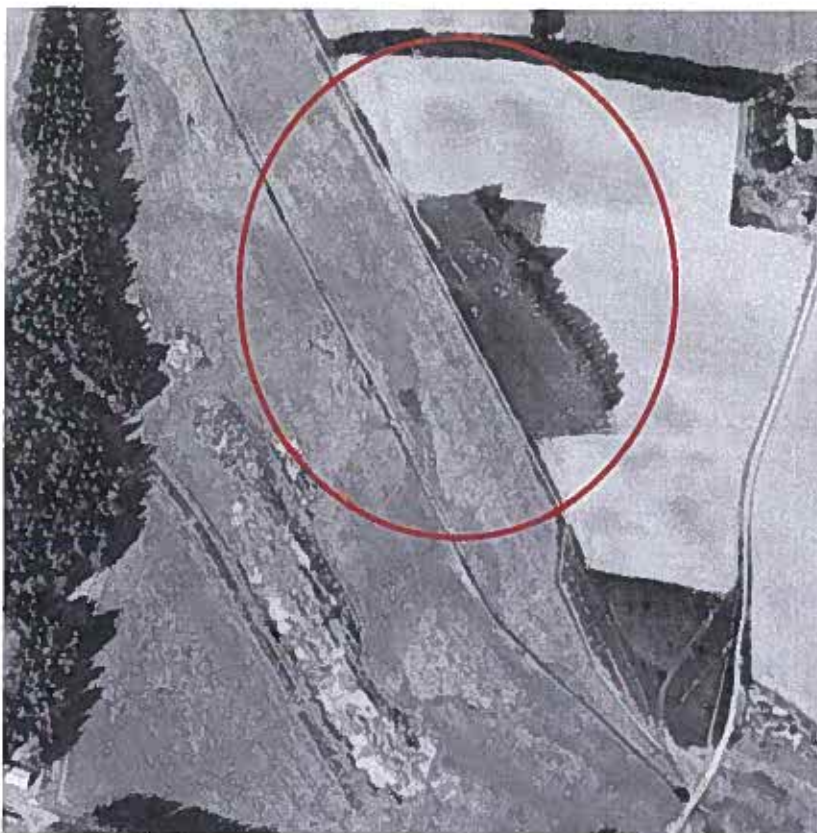
Naturstyrelsen gør opmærksom på, at terrænændringer samt fjernelse af beplantning kan stride imod fredningens bestemmelser. Styrelsen vurderer ligesom Silkeborg Kommune, at selve genslyngningen af Haller Å vil være til stor gavn for både landskab, natur og miljø.

Luftfoto 2012.

Luftfoto 1970.

Luftfoto 1954.

Efter hvad styrelsen kan læse af indsendte ansøgning, ønsker ejer at fjerne beplantningen inden for den røde cirkel, se venligst ovenstående luftfotos fra 1954, 1970 og 2012. Hvad angår fjernelse af beplantning kan styrelsen oplyse, at der ved fredningens ikrafttrædelse i 1963 var betydeligt mindre beplantning end i dag.”

Fredningsnævnet har behandlet sagen på et møde den 29. oktober 2013, hvor området blev besøgt, og hvor der blev redegjort for projektet. I besøget deltog foruden fredningsnævnet ejeren af den omfattede ejendom Peter Jeppesen og Silkeborg Kommune ved Aage Ebbesen og Helene Clausen.

Fredningsnævnets afgørelse

Fredningen af den Jyske Hærvej bestemmer, at arealerne skal henligge i deres nuværende tilstand. Der må ikke foretages terrænændringer ved afgravning eller planering. Det fremgår særligt om Haller Å, at åens løb ikke må reguleres yderligere.

Projektet med naturgenopretning ved Haller Å forudsætter derfor fredningsnævnets dispensation i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, hvorefter fredningsnævnet kan meddele dispensation fra en foreslået eller fastsat fredningsbestemmelse, når det ansøgte ikke vil stride mod fredningens formål.

Fredningen af den Jyske Hærvej skal beskytte arealernes tilstand, herunder Haller Å mod yderligere ændringer i åens løb.

Det er imidlertid fredningsnævnets opfattelse, at denne beskyttelse ikke har tilsigtet en hindring af

muligheden for at bringe åens løb tilbage til dens naturlige leje, idet en sådan ændring dels ikke findes omfattet af forbuddet mod regulering af åens løb, dels fremmer landskabets naturlige karakter.

På den baggrund findes projektet med genopretning ved Haller Å og de i tilknytning hertil nødvendige terrænændringer og fjernelse af beplantning ikke at være i strid med fredningen.

Herefter, og da fredningsnævnet finder projektet gavnligt for den naturmæssige oplevelse i området, meddeler fredningsnævnet dispensation i sagen.

Klagevejledning

Denne afgørelse kan påklages til Natur- og Miljøklagenævnet.

Klagefristen er 4 uger fra den dag, afgørelsen er meddelt.

I medfør af naturbeskyttelseslovens § 86 er følgende klageberettigede:

- Adressaten for afgørelsen
- Ejeren af den ejendom, som afgørelsen vedrører
- Offentlige myndigheder
- En berørt nationalparkfond oprettet efter lov om nationalparker
- Lokale foreninger og organisationer, som har en væsentlig interesse i afgørelsen
- Landsdækkende foreninger og organisationer, hvis hovedformål er beskyttelse af natur og miljø
- Landsdækkende foreninger og organisationer, som efter deres formål varetager væsentlige rekreative interesser, når afgørelsen berører sådanne interesser.

Klage skal indsendes til fredningsnævnet (Nørregade 1, 8900 Randers eller marh@domstol.dk), som videresender klagen til Natur- og Miljøklagenævnet sammen med afgørelsen og det materiale, der er indgået i sagens behandling.

Det er en betingelse for Natur- og Miljøklagenævnets behandling af klagen, at der indbetales et gebyr på 500 kr. til Natur- og Miljøklagenævnet. Natur- og Miljøklagenævnet vil sende en opkrævning på gebyret til klageren, når sagen er modtaget fra fredningsnævnet. Denne opkrævning skal anvendes ved indbetaling af gebyret. Natur- og Miljøklagenævnet modtager ikke check eller kontanter. Natur- og Miljøklagenævnet påbegynder behandlingen af klagen, når gebyret er modtaget. Betales gebyret ikke på den anviste måde og inden for den fastsatte frist på 14 dage, afvises klagen fra behandling. Vejledning om gebyrordningen kan findes på Natur- og Miljøklagenævnets hjemmeside www.nkn.dk.

Såfremt en klage indgives, må fredningsnævnets dispensation ikke udnyttes, før sagen er færdigbehandlet og i givet fald stadfæstet af Natur- og Miljøklagenævnet.

En dispensation bortfalder, hvis den ikke er udnyttet inden 3 år efter, at den er meddelt.

Martin Møller-Heuer

Denne afgørelse sendes til

Danmarks Naturfredningsforening, dn@dn.dk og silkeborg@dn.dk

Silkeborg Kommune, hdc@silkeborg.dk

Naturstyrelsen, nst@nst.dk

Friluftsrådet, knud.vogelius@gmail.com

Dansk Ornitologisk Forening, natur@dof.dk og silkeborg@dof.dk

Peter Jeppesen, Aalborgvej 9, 8620 Kjellerup